JAARGANG 5
September 2025
NUMMER 9

Monumentaal Historisch Muiderberg

Waakt over het kwetsbare

IN DIT NUMMER

Steigers en haven van vroeger

Vroegmiddeleeuwse grenzen

OMSTREDEN GEBEDSGENEZER

Archeologische vondsten

Dit magazine is een uitgave van de Stichting Monumentaal & Historisch Muiderberg

inhoud

Uitsnede van ansicht van Museum 'De Hermiet' aan de Dorpsstraat 33/ hoek Badlaan (1903 tot 1913) met allerlei antieke spullen

Front - Uitsnede voor Muiderberg op antieke topografische kaart 'Gedeelte van Holland' van P.A. Ketelaar uit 1769

3 **VOORWOORD**
Van de voorziter Stichting MHM

4 **VLAGVERTOON?**
Het verhaal van de Muiderbergse vlag en zijn ontwerper

6 **DE STEIGERS EN HAVEN VAN MUIDERBERG**
De levende geschiedenis van de steigers en haventje aan de kust van Muiderberg, het vroegere 'Zandvoort van Amsterdam'

10 **'TOEN DE OORLOG WAS AFGELOPEN, BEGON VOOR MIJ DE OORLOG'**
Baby Naomi Waas werd Loekie Molenaar als onderduikster en groeide op bij een pleeggezin in Muiderberg. De oorlog had diepe impact op haar latere leven

14 **OP ZOEK NAAR OUDE GRENZEN Het Jagersbosje in Muiderberg**
Een studie naar de vroegmiddeleeuwse grenzen van Muiderberg aan de hand van historische topografische kaarten en speuren naar de huidige bestaande patronen in het landschap

22 **HET DAGBOEK 1939-1940 VAN SIKKE HIEMSTRA**
Sikke was gelegerd in de barakken van het militaire complex Coehoorn in Muiderberg en zijn dagboek vertelt over de situatie in het dorp in die periode

26 **OMSTREDEN GEBEDSGENEZER vs DOMINEE LIEFTINCK**
Over Cornelis Roelof van Leeuwen, een geruchtmakende gebedsgenezer, die het geloofshuis 'Eben Haëzer' stichtte in Muiderberg en de wind van voren kreeg van dominee Lieftinck

29 **OVER HET LEVEN IN MUIDERBERG 1942-1952 Een terugblik op mijn kindertijd: schooltijd (deel 4)**
Arend Váhl geeft in zijn vierde persoonlijk verslag een beeld van het dorpsleven door zijn ogen als schoolkind

32 **HERINNERINGEN AAN MUIDERBERG 1956-1964 (deel 1)**
Ita Diepgrond vertelt haar belevenissen toen ze met haar ouders vanuit de Mauritsstraat in Amsterdam kwam wonen op de Nienhuis Ruyskade en trots werd op het dorp

36 **OPVALLENDE METAALVONDSTEN UIT MUIDERBERG (deel 1)**
Voorheen lag Muiderberg aan de Zuiderzee en in de late 9de-10de eeuw zijn de Vikingen langs geweest. Spaarzame metaalvondsten rondom het dorp lijken dat te bevestigen

39 **COLOFON**

Correcties en verbeteringen

In het maartnummer (8) is een fout geslopen in het artikel over de Wegmanboom (p.17): niet de boom weegt 1.250 kg maar de gedenksteen.

In datzelfde nummer in het artikel over Buitenboeren op p. 23 nr 17 titel en eerste zin: Van Oosterom i.p.v. Brak; derde zin mevrouw Brak-Van Oosterom i.p.v. mevrouw Brak (haar meisjesnaam was Van Oosterom). Idem p.19 in bijschrift foto: Van Oosterom i.p.v. Brak.

In het septembernummer (7) over Binnenboeren op p. 23 bijschrift beide foto's Kroonslot i.p.v. Kroonsloot, en 1917 i.p.v. 1919. De foto onderaan toont de oude schuur/stal die naast de woning stond die rond 1961 werd afgebroken voor de nieuwbouw Brink 10. Deze schuur is niet verbrand geweest.

Afbeeldingen in deze uitgave zijn afkomstig uit het fysieke en digitale archief van de Stichting MHM, tenzij anders vermeld.

Voorwoord

Beste Lezer,

In de najaarseditie van ons magazine Monumentaal en Historisch Muiderberg staan wij altijd graag stil bij de Open Monumentendagen. Dit jaar worden deze dagen op 13 en 14 september in Muiderberg groots gevierd. Zo rijden er historische bussen de oude route van de Gooische Stoomtram, is er een programma over de geschiedenis van de Joodse begraafplaats, wordt de echo traditioneel opgeroepen door de echo-oproepster, speelt muziekvereniging G.A. Heinze in de Kerk aan Zee en nog veel meer. Graag wil ik ook nog speciale aandacht vestigen op 'kunstdorp aan zee' waarbij op diezelfde zondag 14 september verschillende ateliers worden opengesteld.

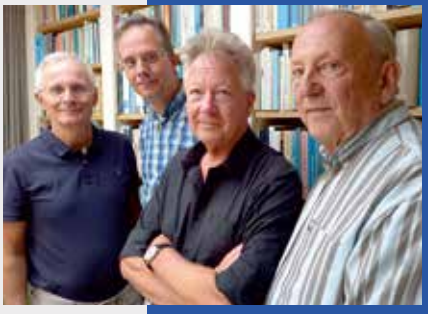
Naast deze activiteiten op het gebied van cultuur en historie wordt ook in het weekend van Open Monumentendag ons dorp als 'uitloper van de Utrechtse Heuvelrug' toegevoegd aan een serie wandelroutes van Hoogtepunten van de Utrechtse heuvelruG (HUG). De HUG-etappes gaan langs geografische hoogtepunten Utrechtse Heuvelrug. Meer informatie over deze wandeling komt online op *hugwandelen.nl* en ook stellen wij folders waarin de wandeling beschreven wordt beschikbaar voor liefhebbers.

Later dit jaar worden er op 5 november op initiatief van Stichting Struikelstenen Gooise Meren struikelstenen in Muiderberg geplaatst. Deze stichting wil joden en andere slachtoffers herdenken die in de Tweede Wereldoorlog uit Bussum, Naarden, Muiden en Muiderberg zijn weggevoerd en vermoord. Dat gebeurt door struikelstenen te plaatsen in de stoep voor de huizen waar zij voor het laatst gewoond hebben.

Tot slot wil ik graag ook nog kort aandacht vestigen op onze verkoop van ansichtkaarten van oud Muiderberg. Deze ansichtkaarten zijn te koop op dagen dat wij ons archief exposeren (zoals op Open Monumentendag) en tevens zijn ze het hele jaar ook online te koop op *historischmuiderberg.nl*. De kaarten zijn leuk om te verzamelen en uiteraard ook geschikt om per post te verzenden. Met de opbrengsten van de kaartenverkoop steunt u onze stichting om onze activiteiten op het gebied van historisch Muiderberg voort te zetten.

Voor nu wens ik u veel leesplezier met ons nieuwe magazine en hopelijk zie ik u in het weekend van 13 en 14 september.

Frits Vlaanderen
Voorzitter Stichting MHM

De redactie vlnr
Huib ter Haar
John Zevenbergen
Jan de Beus
Frank van Amerongen

VLAG

In het archief van de stichting MHM bevindt zich de correspondentie over het ontstaan van de Muiderbergse vlag en zelfs het originele prototype daarvan. Omdat die vlag vrijwel nooit ergens in onze gemeente uitgestoken wordt en het eigenlijk nog maar de vraag blijkt te zijn hoe officieel dat dundoek dan wel is hierbij de geschiedenis en de stand van zaken.

Op 15 maart 1986 schreef de voorzitter van het bestuur van de Vereniging tot viering van Nationale feesten Muiderberg, J. Bruurs, aan het college van Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Muiden een brief met het verzoek tot goedkeuring voor een eigen vlag voor de woonkern Muiderberg. In die brief werd ook meteen om enige spoed verzocht, want het was de bedoeling om de vlag te hijsen in de feestweek vanaf 26 april dat jaar. Om de gemeente een beetje op weg te helpen werd een vergelijkbaar besluit van de Gemeente Heukelom bijgevoegd.

Een vlag met registratie?

Al op 6 december voorafgaande aan die brief werd een ontwerp voor die Muiderbergse vlag als volgt beschreven:

6 december 1985

ONTWERP vlag voor het dorp MUIERBERG, gemeente Muiden

Een vlag in drie banen, met aan de broekzijde een gelijkzijdige driehoek over alles heen, met de aldus alternerende kleuren blauw/geel - wit/rood - blauw/geel.

Motivering van het ontwerp:

Het basispatroon van de woonkern is gelijk aan het basispatroon van de gemeentevlag.

Twee van de drie banen (de bovenste en de onderste) vertonen de traditionele KLEUREN VAN MUIDERBERG : blauw - geel.

In de driehoek en het vlagpatroon vindt men de kleuren van Muiden.

In het hoofd-deel (uitwaaiende gedeelte) van de vlag vindt men de kleuren van het Grafelijk Huis van Holland, als herinnering en huldebetoon aan de grondlegger van het Koninkrijk der Nederlanden, Graaf Floris V, in 1296 bij de Muider Berg verraderlijk overvallen en op het altaar van de kerk gestorven.

Origineel van de eerste beschrijving uit 1985 van het vlagontwerp

Maar dat ging niet zomaar. De Vereniging ontving op 28 april een brief van de gemeente Muiden (die al op 21 april gedateerd was) met de aankondiging dat er om advies van de Hoge Raad van de Adel gevraagd zou worden. Pas daarna zou een voorstel voor de gemeenteraad opgesteld worden.

Dat leidde tot een besluit van in de openbare vergadering van 28 augustus waarin erkend werd dat de woonkern Muiderberg een eigen vlag zou mogen voeren conform het ontwerp en dat die vlag binnen de grenzen van de woonkern Muiderberg ‘afzonderlijk gehesen, uitgestoken of meegevoerd’ mocht worden. Maar wel met de aantekening dat de vlag buiten de grenzen van de gemeente (sic, bedoeld werd waarschijnlijk de woonkern) uitsluitend gevoerd mocht worden ter begeleiding van de gemeentevlag.

Al eerder had de Gemeente Muiden laten weten dat er een groot verschil bestaat tussen een officiële gemeentevlag en een zogenaamde dorpsvlag. Zo’n dorpsvlag heeft geen officiële status. Dat had de Hoge Raad van de Adel aan de gemeente laten weten. Zij wilden geen formeel advies uitbrengen gezien deze status, maar vermeldden wel ‘het voorliggende ontwerp uitstekend voldoet aan de terzake geldende normen’.

VERTOON?

door FRANK VAN AMERONGEN

Originele tekening van het ontwerp voor de Muiderbergse vlag

De ontwerper

Het ontwerp van de vlag was van de hand van Klaas Sierksma, toenmalig voorzitter van de Stichting voor Banistiek en Heraldiek. Op 25 september 1986 werden de copyrights van de vlag overgedragen aan de gemeente Muiden. Dat was natuurlijk allemaal veel te laat voor de beoogde feestweek in april. Toch wapperde de vlag toen al wel (voor het Rechthuis) bij de presentatie van het ontwerp aan toenmalig Wethouder Marjo Vlaanderen in het bijzijn van belangstellenden waaronder Piet de Raadt.

Geen officiële Gooise Merenvlag

En hoe zit het inmiddels met de status van de vlag van Muiden? Is dat inmiddels ook een officieuze dorp/stadsvlag geworden? En hoe zit het dan met de vlag van de gemeente Gooise Meren? De gemeenteraad van Gooise Meren heeft in 2016 besloten geen eigen vlag te voeren en dat dat de kernen Bussum, Naarden en Muiden ieder hun voormalige gemeentevlag, dorps- c.q. stadsvlag mochten behouden. De gemeente Gooise Meren gebruikt wel een witte vlag met het logo van de gemeente, maar die vlag is niet geregistreerd in het officiële vlaggenregister.

Mocht u nu in een vlaag van 'lokalisme' een echte Muiderbergse dorpsvlag willen hijsen, uitsteken of meevoeren dan kunt u er een bestellen bij een van de vlaggenmakers in het land: even googelen en je vindt er wel een.

Onder het toeziend oog van wethouder Marjo Vlaanderen wordt voor het Rechthuis de Muiderberger vlag gehesen. (Foto: Ton Kastermans)

De steigers en haven van Muiderberg

door JOHN ZEVENBERGEN

Een lange historie

De steigers bij Muiderberg aan toentertijd de Zuiderzee kennen een hele lange historie. Het eerste beeldmateriaal dateert uit 1933 (zie achtergrondfoto). Niet dat het materiaal waarvan de steigers en later de haven gemaakt zijn ook zo oud is, integendeel zelfs en waarover later meer, maar de aanwezigheid van steigers aan de noordelijke kant van Muiderberg gaat ver terug in de tijd. Die steigers en later de haven hebben zich in de loop der tijd in allerlei vormen gemanifesteerd. Zeker als we naar de laatste ruwweg 30 jaar kijken, is er 1 persoon die daar alles van af weet: Jeroen den Hartog. Aan de hand van zijn verhaal een inkijkje in de historische ontwikkeling van de haven, waarvan hij eigenaar is.

Niet 1, niet 2, maar 3 steigers

Zoals in achtergrondfoto zichtbaar, waren er in het verleden drie steigers te bewonderen. Dat waren overigens geen permanente steigers, maar exemplaren die bij het naderen van de herfst/winter werden afgebroken en opgeslagen om in het voorjaar weer terug te worden geplaatst. Of zoals Jeroen het verwoordt: ‘In die tijd was Muiderberg het best te vergelijken met wat we nu kennen als Zandvoort. Je had hier immers de zoute Zuiderzee, je had het getijde nog en om de hoek was er de speeltuin bij Flevorama. Het was hier prima vertoeven in die tijd’. Op die steigers was er de mogelijkheid tot het huren van roeibootjes, het kopen van eten en drinken, omkleedmogelijkheden en wateractiviteiten zoals glijbanen die uitkwamen in het water (zie inzets op p 7). In de loop der jaren ging het aantal steigers van 3 naar 1 en de overgebleven steiger vormde het ‘fundament’ voor wat we nu als haven kennen.

Overname van de haven

Jeroen heeft het geheel overgenomen van Willem Fagel in 1995 en heeft het van hem gekocht in de staat zoals het toentertijd was (zie middelste foto op p 8). De steiger was opgebouwd uit oude steigerdelen en sloophout in plaats van het benodigde hardhout wat steviger is en beter bestand tegen de condities. Een negental jaar daarvoor had Jeroen al bij Fagel aangeklopt om te kijken wat de mogelijkheden waren om de haven over te nemen. ‘Ik heb Willem toen gemeld, mocht je er over denken om de haven van de hand te willen doen, meld mij dit en dan gaan we kijken of we tot een overeenkomst kunnen komen’. Zelf was Fagel in 1972 begonnen met het soort van opknappen van de hokken

Willem Fagel heeft er verder weinig aan gedaan en ook het onderhoud was er bij ingeschoten. Op het eerste gezicht zag het er goed uit, maar bij nadere inspectie bleek het geheel aardig krakkemikkig te zijn. De nodige mensen die gebruik maakten van de haven, maakten aan Jeroen duidelijk dat ze ongelukkig waren met de staat waarin de haven verkeerde, daar er nog wel eens blessures optraden door uitstekende spijkers en de nodige splinters.

Zoals eerder gememoreerd, runde Willem Fagel de haven, die het weer van zijn vader had gekregen/overgenomen. Fagel senior heeft de haven op zijn beurt

>>

Achtergrond
Luchtfoto van de 3 steigers voor de Tweede Wereldoorlog, gemaakt door toenmalig KLM Aerocarto in 1936. De foto toont diverse paviljoens met strandvoorzieningen, waterglijbanen en de vele verhuurde roeibootjes. - bron Jeroen den Hartog

weer overgenomen van Henk Hazelaar in 1950 (zie G. Dam, *Muiderberg door de jaren heen*, 2018). ‘Ik heb ook wel verhalen gehoord dat voor Fagel senior en Henk Hazelaar de haven werd bestierd door Duitse mensen, maar dat heb ik nooit op enigerlei wijze bevestigd kunnen krijgen. In de tijd dat Fagel de haven uitbaatte was er sprake van 1 pier die recht over het water ging (in tegenstelling tot de huidige vertakte variant) en daar lagen alleen maar roeiboten die gehuurd konden worden. Verder was er ook nog 1 trapbootje, maar die was nagenoeg altijd stuk. Dat weet ik nog, omdat ik als klein kind vaak met mijn vader meeging naar Muiderberg, aangezien mijn vader verantwoordelijk was voor de bouw van de 9 woningen op de Zeeweg en de oprichting van de midgetgolfbaan. Wat ik me ook nog kan herinneren is dat na een tijdje roeien de nodige mensen er de brui aan gaven en de roeiboten ergens achter lieten in plaats van terug te roeien naar de haven. Dan was Fagel in de weer om zijn stalen roeiboten weer terug te halen naar de haven. Op een gegeven moment kwam er interesse vanuit bewoners uit Muiderberg om een ligplaats te hebben voor hun boten. Daarmee kreeg de haven – toen nog onder leiding van Fagel – voorzichtig gestalte in de vorm die we tegenwoordig kennen’.

Hard werken

Op het moment dat Jeroen de haven over nam, was hij ook nog in loondienst en probeerde hij zowel zijn baan als de werkzaamheden voor de haven te combineren. Bij de overname van de haven, had Jeroen de afspraak gemaakt met Willem Fagel dat Fagel Jeroen tot oktober dat jaar zou ondersteunen met de haven. Daar kwam echter weinig van terecht en stond Jeroen er vanaf juni 1995 alleen voor. Het jaar daarop heeft hij zijn baan opgegeven en is hij voltijds bezig gegaan met de haven. Met hulp van familie en de vader van Jeroen heeft de haven in enkele jaren een ware metamorfose meegemaakt. ‘Dit betekende toen, maar ook zeker nog tot op de dag van vandaag, dat we van april tot en met oktober aan het knalleen waren/zijn en dat we in de tussenliggende periode konden/kunnen klussen aan de haven’.

Ieder jaar werd er minimaal 1 steiger aangepakt en binnen een aantal jaar werd zo de haven compleet vernieuwd. De weergoden waren – zeker in die beginjaren – een onzekere factor voor Jeroen. Gezien de staat van de haven bij overname wilde het wel eens voorkomen dat een flinke (voorjaars) storm, dan wel na een goede winter en daarbij horende ongunstige windrichting, het kruiende ijs het nodige roet in het eten gooide en dat delen van de steigers op de kust werden gesmeten. Wat ook wel eens wilde gebeuren is dat de boten door een storm boven op de steigers terechtkwamen. ‘Gelukkig hebben we nooit een brand gehad op de steigers of in de aanpalende gebouwen, alhoewel het voorkwam dat we blikseminslag hadden, maar dat resulteerde nooit in een brand’.

Uitbreiding met surf- en zeilschool

Bij de overname van de haven door Jeroen waren er op dat moment alleen maar ligplaatsen. De haven had toen formeel ook een surfschool, maar daar zat toentertijd weinig leven meer in. Vanaf 1998 werd langzaamaan de zeilschool opgebouwd. Beginnende met twee zogenaamde Lasers – een Laser is een eenmanszeilbootje – organiseerde Jeroen wedstrijden en konden mensen deze bootjes huren. Onder meer met de inkomsten hiervan werd de inventaris aan Lasers gestaag uitgebreid. Op een gegeven moment vroeg een Amsterdamse taxichauffeur of Jeroen hem geen surfen kon leren. Gezien het verleden van Jeroen als succesvol surfer, was dit verzoek het

van boven naar beneden
Van steiger naar jachthaven

Uitsnede van ansicht ‘Strandleven’ uit de jaren ‘50

De oude steiger vooral gebruikt als verkleedruimte, door Willem Fagel overgenomen van Henk Hazelaar in1950

De steiger met havenfaciliteiten gerund door Willem Fagel tot 1995

van boven naar beneden

Een luchtfoto van 2 steigers in 1933, gemaakt door toenmalig KLM Aerocarto. Voor de liefhebbers - aangegeven door Jeroen den Hartog - aan de bovenkant van de foto, ruwweg in het midden is een T-Ford waarneembaar (pijlpunt)

Een luchtfoto van de overgebleven steiger omstreeks1965 (pijlpunt), gemaakt door toenmalig KLM Aerocarto.
Spoorlijn en snelwegverbinding van de polder met het vasteland ontbreken nog. Linksboven is de zandvlakte zichtbaar van wat later Almere Strand zou worden

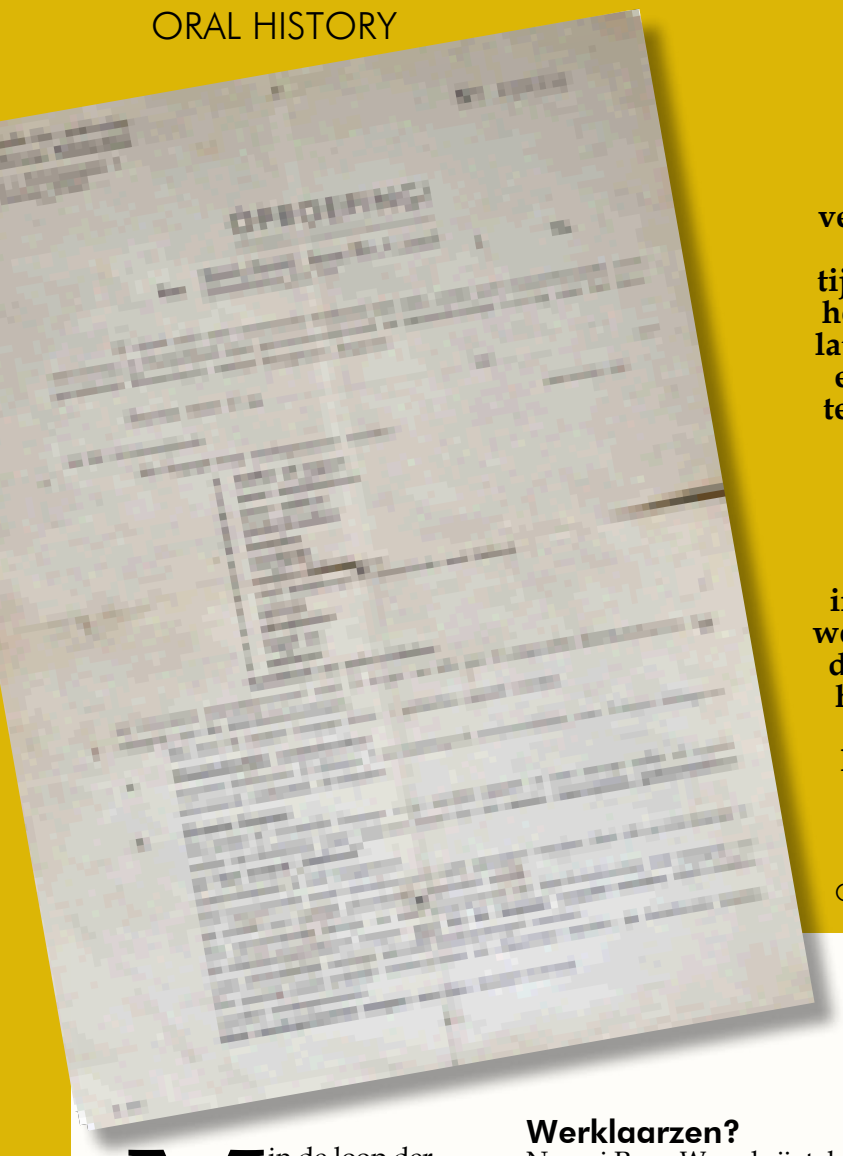
De haven ruwweg aan het begin van het nieuwe millennium, waarbij de verschillende vertakkingen inmiddels zichtbaar zijn. Ook zichtbaar de uitbreiding van strandpaviljoen De Zeemeeuw

Bron foto's Jeroen den Hartog

startschot om de surfschool weer nieuw leven in te blazen. Onder de bezielende leiding van een nicht van Jeroen kwam de surfschool tot leven en werden er kinderkampen op het water georganiseerd.

Toekomst

Ondertussen runt Jeroen de haven niet meer alleen, maar is het een 3-mansschap geworden, aangezien zijn twee zonen Rafaël en Youp twee jaar geleden zijn ingestapt. Hierbij focust Youp zich op de surfschool, terwijl Rafaël de zeilschool bestiert. Het is op den duur de bedoeling dat Rafaël en Youp de haven volledig overnemen en op dit moment fungeert Jeroen als een soort vliegende keep en geeft ondersteuning waar nodig. Of zoals Jeroen het stelt: 'zolang ze niet te veel last van mij hebben en de ondersteuning kunnen gebruiken, zal ik er staan'. Na al deze jaren heeft Jeroen er nooit spijt van gehad met deze haven te zijn begonnen: 'geloof mij maar, deze haven overnemen was voor mij beter dan het winnen van de staatsloterij'.

Met in de loop der jaren verzamelde verhalen vertelt Naomi Waas, geboren in de zomer van 1942 en ondergedoken geweest tijdens de Tweede Wereldoorlog, een aantal herinneringen uit Muiderberg. Haar ouders laten haar begin 1943 onderduiken. Ze komt eerst op een onderduikadres in Hoofddorp terecht maar wordt na verraad overgebracht naar IJlst waar ze ondergedoken blijft tot het eind van de oorlog. Haar moeder is via de Hollandse Schouwburg in Amsterdam gedeporteerd naar Kamp Westerbork en niet lang daarna vermoord in concentratiekamp Sobibor. Na de oorlog wordt Naomi opgehaald door haar vader die de oorlog heeft overleefd. Al snel blijkt dat hij niet goed voor haar kan zorgen, waarna ze bij pleegouders in Muiderberg terecht komt. Hier brengt zij het grootste deel van haar jeugd door.

Oproeping voor baby Naomi - Januari 1943

Min de loop der jaren verzamelde verhalen vertelt Naomi Waas, geboren in de zomer van 1942 en ondergedoken geweest tijdens de Tweede Wereldoorlog, een aantal herinneringen uit Muiderberg. Haar ouders laten haar begin 1943 onderduiken. Ze komt eerst op een onderduikadres in Hoofddorp terecht maar wordt na verraad overgebracht naar IJlst waar ze ondergedoken blijft tot het eind van de oorlog. Haar moeder is via de Hollandse Schouwburg in Amsterdam gedeporteerd naar Kamp Westerbork en niet lang daarna vermoord in concentratiekamp Sobibor. Na de oorlog wordt Naomi opgehaald door haar vader die de oorlog heeft overleefd. Al snel blijkt dat hij niet goed voor haar kan zorgen, waarna ze bij pleegouders in Muiderberg terecht komt. Hier brengt zij het grootste deel van haar jeugd door.

Werklaarzen?

Naomi Roza Waas krijgt, hoewel nog geen zes maanden oud, in januari 1943 een oproep om te "emigreren". Auswanderung, emigratie. Emigratie, knap bedacht! Eerst moet ze, voor ze naar Duitsland gaat, voor persoonsonderzoek en medische keuring naar het doorgangskamp Westerbork. Ze moet haar sleutels afgeven en haar waardepapieren. Ze moet vertellen wat haar bezittingen zijn en haar bedrijven. Ze moet haar sieraden afgeven en haar bankgegevens. Daarbij moet ze o.a. meenemen een koffer of rugzak, een paar werklaarzen, twee stel beddengoed, een werkpak, een eetnap en nog veel meer waaronder marsproviand voor drie dagen en de distributiekaarten die haar zijn uitgereikt.

Naomi is een baby, ze kan nog niet zitten, laat staan lopen, laat staan werken. Waarom moet ze werklaarzen mee? Hoe zal ze de koffer vervoeren? Wat zou haar marsproviand moeten zijn? Heeft ze zelf de huisdeur kunnen afsluiten? De woning moet ordelijk worden achtergelaten. Als ze dat maar gedaan heeft ……. Door die 'werklaarzen' voelden mijn ouders denk ik nattigheid en dus zochten ze een onderduikadres voor me.

Groep Rengelink

'Door de groep Rengelink ben jij ook ondergedoken,' zei mijn(half)broer en ik herinnerde me ineens weer wat me hierover ooit verteld is. Niet mijn moeder bracht me weg, maar haar vriendin Edith (die overigens de oorlog heeft overleefd en me ieder jaar op m'n verjaardag bezocht). Ze liep, met mij in de kinderwagen, op de Ceintuurbaan in Amsterdam. Hoe ze te herkennen was weet ik niet, maar op een gegeven moment kwam er een vrouw naast haar

1945

‘Toen de oorlog was afgelopen, begon voor mij de oorlog’

door NAOMI WAAS

lopen. Die pakte wat later ook de kinderwagen en zo liepen ze een stukje samen op. Toen liet Edith de wagen los en de vrouw liep alleen met me verder.

Na een korte onderduik en verraad in Hoofddorp werd ik naar een onderduikadres aan het Sneekerpad 10 in IJlst (Friesland) gebracht.

Dit Sneekerpad lag in het buitengebied van IJlst. Het ging na een bruggetje dat eigenlijk niet meer dan een plank was, naar links verder, ongeveer evenwijdig aan de sloot. Het pad leidde vreemd genoeg niet naar Sneek maar hield op bij molen ‘De Rat’. Je moest naar mijn kindermaatstaven nog een aardig eind door de weilanden voor je bij vier piepkleine huisjes onder één kap kwam, waar ik met anderen achter de tweede deur ondergedoken zat op nr 10. Ik dacht dat het bruggetje ons daar in de oorlog veiligheid gaf, dat de Duitsers er vanuit het stadje

Duikkaart naam onbekend (!) 23 april 1945 (voor- en achterzijde)

Tweede deur van links, onderduikhuis Sneekerpad 10 in IJlst

niet konden komen, zolang wij het bruggetje maar hadden weggedraaid.

‘Gelukkig, je weet er niets van’

Ze stellen me vragen over de oorlog en ik kan ze niet beantwoorden. Ze komen met hun gezicht steeds dichter bij het mijne en hun vragen worden almaar dringender. Ik kan hun poriën zien en ook de zweetdruppels. Om de paar minuten komt er iemand met een grote vierkante doos vol puzzelstukjes en houdt die onder mijn ogen. Ik ben radeloos, want de antwoorden komen niet boven en van die puzzelstukjes weet ik niets. Als ik wakker word ben ik helemaal nat.

'Gelukkig, je weet er niets van', wordt vaak gezegd als men hoort hoe oud ik was gedurende de oorlog. Daarmee werd mij wijsgemaakt dat er niets aan de hand was en natuurlijk dachten de sprekers dat dan zelf ook. Het heeft lang geduurd voor men in bepaalde problemen de oorlogssituatie als oorzaak kon zien. Dat gold niet alleen voor 'men', maar misschien nog wel meer voor mezelf.

En nu beginnen de dromen, duistere dromen, nachtmerries, negenveertig jaar ná die oorlog. Ze stellen me vragen en 'ik weet er niets van', alleen, gelukkig is dat niet, want ze worden kwaad op me en ik zoek en wroet in m'n geheugen om hun vragen te kunnen beantwoorden. Ik heb niet het recht om slachtoffer te zijn.

Achterop de fiets

Ten slotte kwam ik op het idee mijn (half) broer Izak te vragen hoe ik na de oorlog bij pa thuis terecht was gekomen. Hij vertelde me dat hij met pa mee, op de fiets, naar Friesland was gereden. In de eerste brief die pa naar mijn onderduikouders had gestuurd nadat ik gevonden was, refereerde hij al aan zijn komst. Hij zou toestemming vragen aan het M.G., het Militair Gezag vond ik uit, om ergens de volgende week met de fiets en de Lemmerboot daarheen te gaan. 'U ziet me dan wel verschijnen.' Hoe simpel konden dingen zijn.

De reis heeft zeker plaatsgevonden, maar pa kreeg me niet zomaar mee. Van DNA onderzoek had nog niemand gehoord, maar de moedervlekken boven mijn bil bereikten hetzelfde. Gelukkig herinnerde pa zich die. Uit mijn ongeveer even grote onderduikzusje en mij moest pa kiezen. Hij kleedde ons uit en zo herkende hij me! Mijn onderduikmoeder ging akkoord. Pa kwam een week later terug om me definitief op te halen.

Dat het niet definitief werd wist niemand toen nog. Hoe kwam hij me halen? Op de fiets. Ik was twee jaar, bijna drie en ik moest kilometers achterop de fiets met die vreemde man. Een stoeltje had hij niet kunnen versieren. Ik denk dat ik vastgebonden ben. Nadat ik dit te weten was gekomen, was ik behoorlijk overstuur. Ik herinner mij er helemaal niets van, maar ik voelde me ontvoerd.

Nooit meer opgehaald

Toen ik twee weken bij mijn vader woonde, kwam mijn onderduikmoeder kijken hoe het met me ging. Ze zag

dat ik nog de kleren aan had waarmee ik bij hen was weggegaan. Ze heeft me weer naar IJlst gebracht en mijn vader de boodschap gegeven een pleeggezin voor me te zoeken.

Mijn vader werkte bij het joods begrafeniswezen. Hij ging onder andere als een soort ceremoniemeester met de begrafenissen mee. De bewaarder van de joodse begraafplaats in Muiderberg en zijn vrouw hadden nog geen kinderen. Zo kreeg ik pleegouders.

In een boze bui heeft mijn pleegmoeder me eens toegeschreeuwd hoe ik bij hen was terechtgekomen. Pa heeft gewoon een keer gevraagd: 'Kunnen jullie Naomi zolang nemen tot ik een andere vrouw heb?' Toen zij een kind kregen dat na drie dagen overleed hebben zij gevraagd: 'Mogen we Naomi nog een tijdje houden, want nu hebben we niets meer …' Lang heb ik me door deze 'handel' erg ongelukkig gevoeld, nu besef ik dat mijn bestaan hierdoor toch nog een functie had.

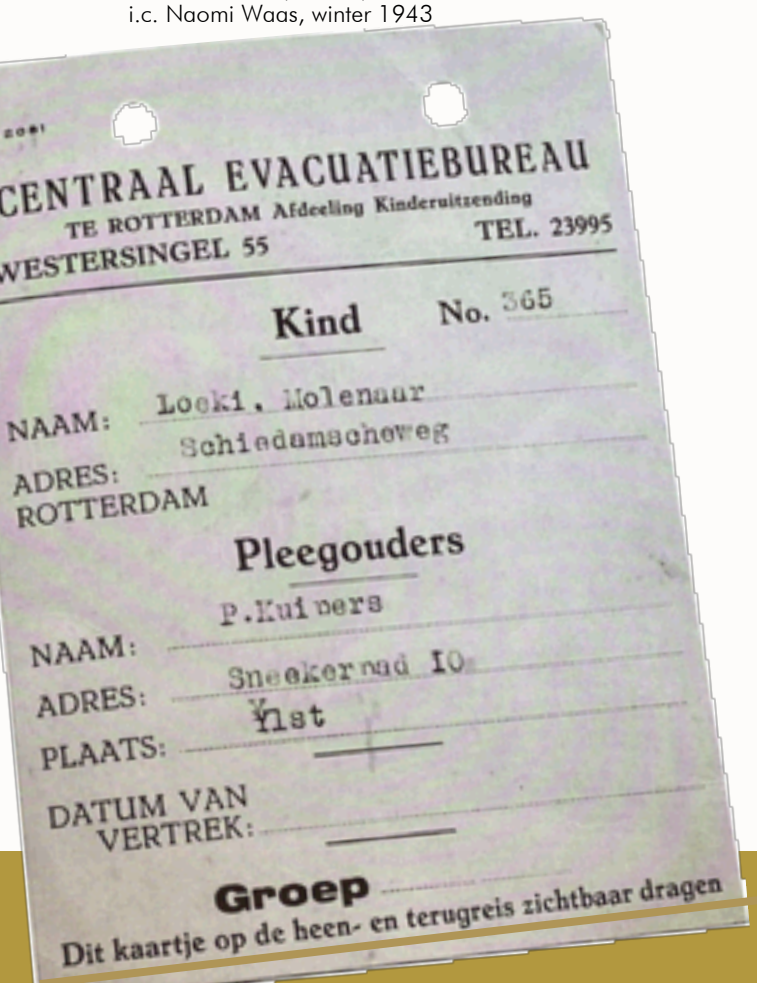
Toen ik veertig was realiseerde ik me dat ik bij mijn vader had kunnen wonen, vanaf het moment dat hij een andere vrouw kreeg (met wie hij meer dan 30 jaar samen was), hij heeft me alleen nooit meer opgehaald

Mijn pleegmoeder was slecht in namen

Mijn pleegmoeder in Muiderberg vertelde me dat ik in de oorlog Loeki de Graaf heette.

Heel lang logeerde ik ieder jaar een week bij mijn onderduikfamilie en daar werd ik tot ver na de oorlog bij mijn duiknaam Loeki genoemd. Hennie, die in 1946 geboren was, deed tijdens het bidden

Evacuatiekaart (vervalst) voor Loeki Molenaar, i.c. Naomi Waas, winter 1943

CENTRAAL EVACUATIEBUREAU
TE ROTTERDAM Afdeeling Kinderuitzending
WESTERSINGEL 55 TEL. 23995

Kind No. 365

NAAM: Loeki, Molenaar
ADRES: Schiedamscheweg
ROTTERDAM

Pleegouders

NAAM: P.Kuipers
ADRES: Sneekermad 10
PLAATS: IJlst
DATUM VAN VERTREK:

Groep

Dit kaartje op de heen- en terugreis zichtbaar dragen

Mijn moeder Eszter Waas-Rothova,
vermoord op 23 juli 1943
in Sobibor (Polen)

Zelfs kon ze haar armen niet ten hemel heffen
mijn moeder, toen ze stierf
misschien dat zij nog kon beseffen
dat dit het laatste was …

Zou ze haar armen hebben uitgestoken
mijn moeder, naar haar kind?
een laatste poging nog - ineengedoken
in stikkend ademen …

Zou ze toen denken aan mij in haar armen
mijn moeder die sterven moest?
geklemd tussen andere armen …

Geen armen, geen benen, geen botten zijn er nog
mijn moeder, is zij as?
… hoe kon dat toch …
in gruwelijk Sobibor

eens stiekem haar ogen open en riep toen: 'Loekie bidt niet'. Dat was gedeeltelijk waar. Loeki werd inmiddels orthodox joods opgevoed en moest nu anders bidden.Daarom at ik daar ook niet alles meer en kreeg ik altijd een kosjere worst mee als ik in Friesland ging logeren.

Ik droeg al jong een grote verantwoordelijkheid. Ik moest vrijwel iedereen met wie ik in aanraking kwam dankbaar zijn en dat ook tonen. Door in 1942 geboren te worden als joods kind, was niets vanzelfsprekend, behalve dus die dankbaarheid. Want alles wat vanaf dat moment gebeurde was óf tegen de Duitsers óf goodwill en dat moest ik dus honoreren. Uiteraard schoot ik daarin meteen tekort en dat moest ik weten.

Mijn pleegouders vonden dat ik verplichtingen had tegenover hen en mijn onderduikouders. De zuster van mijn pleegmoeder vond mij tekort schieten tegenover mijn pleegouders. Mijn vader vond dat voornamelijk op zichzelf van toepassing. Ik deed pogingen de hele wereld te vriend te houden, maar het tegendeel gebeurde. Daarbij had ik in stilte een enorm loyaliteitsgevoel tegenover mijn eigen moeder die ik echter nooit bewust gekend heb.

Of hier mijn faalangst begonnen is? Ik weet het niet; volgens tests later bleek die maximaal, maar niemand is volmaakt. Mijn pleegmoeder was slecht in namen. Ik heette Loekie Molenaar.

vervolg op p 12 >>

Op zoek naar oude grenzen

door YANKEL KOBALOWITZ*

Het Jagersbosje in Muiderberg

Muiderberg is een historisch geografische pareltje. Cultuurhistorisch blaast het dorp zijn partijtje mee. Met zijn Brink en waterfront boven op zijn klifkust ademt het dorp een eigen sfeer uit. Archeologisch is het echter nog enigszins een onbeschreven boek. De persoon die zich met name voor de Muiderbergse oudheidsvorsing heeft ingezet, is Klaas Sierksma. Als regionale onderzoeker heeft hij zich meer dan wie ingezet voor zijn Friese geboortegrond en zijn gekozen woonplaats, Muiderberg.
Naast zijn vele publicaties heeft hij nog diverse symposia georganiseerd te Muiderberg waarin onder andere de wereld van Floris V, alhier vermoord, uitgelicht werd. Zijn boek '*Muiderberg Voorpost van het Gooi*' uit 1969 is nog steeds het beste boekje over dit plaatsje. Inmiddels begint een nieuwe generatie digitaal aan de weg te timmeren, waarbij het werk van Sierksma nog immer richtinggevend is.

Jodenlaantje en/of Jagersbosje

Ons object is een smal strookje land midden tussen oude weilanden, het Jagersbosje. Het was oorspronkelijk nog geheel ingesloten door slootjes, lopend naar de Joodse begraafplaats. Deze laatste kwam spoedig na de aanleg van de Naardertrekvaart in de jaren 40 van de 17de eeuw in gebruik. Op een enkele oude kaart is het aangegeven als Jodenlaantje, voor vele Joden uit Amsterdam en de omgeving het laatste laantje dat zij gingen, behalve de Kohaniem, het geslacht van de priesters die de hoofdingang direct bij de berg moesten nemen.

Tegenwoordig is het Jagersbosje een ietwat verslonst berceau, een door bomen overgroeide laan. Als stuk joods erfgoed is het vrij uniek en rijksmonument waardig.

* Dit artikel is in oktober 2022 reeds verschenen als publicatie van de Nederlandse Archeologie-vereniging AWN Naerdincklant. Deze vereniging richt zich op het gebied tussen Vecht en Eem.

Afbeeldingen van diverse oude kaarten werden vervangen in vergelijking met het origineel.

Op de Topografische Kaart P.A. Ketelaar, (1769-1776) staat Joodelaan vermeld en heeft het een bomenrij (gemarkeerd met rood en onderwerp van dit artikel als het Jagersbosje) - bron Archief Gooi en Vechtstreek

Oudste weergave van het Jagersbosje in de Polderkaart Oostzijde van de Vecht van J. van Dam (1732) - archief Waterschap Amstelland

(beide inkleuringen van de auteur)

Het ware mooi als het een beetje opgepoetst zou worden. Probleem is echter wel dat het tegenwoordig een laantje is nergens naartoe. Sierksma heeft zich indertijd sterk gemaakt het als gemeentelijk monument beschermd te krijgen. Niet als jodenlaantje, ook niet als jagersbosje, hoe leuk en landschappelijk waardevol ook. Naar zijn mening was dit deel van een vroegmiddeleeuwse banscheiding.

Vroegmiddeleeuwse banscheiding?

Sierksma neigde ertoe met stelligheid de meest aantrekkelijke hypothesen op grond van zijn bevindingen te verdedigen. Niet dat hij fantast was. Hij had altijd wel aanleiding tot zijn beweringen. Dat velen hem niet volgden, zegt natuurlijk niet dat hij ergens geen gelijk kon hebben. Maar de meesten, ook degenen die zich er tegenwoordig mee bezighouden, denken dat hier en daar zijn verhalen wellicht met een korreltje zout genomen moeten worden.

Wat moeten wij denken bij een vroegmiddeleeuws banscheiding? Vroegmiddeleeuws is reeds een al te rekbare begrip. De moord op Floris V op 23 juni 1296 aan het stroompje de Goog, naar

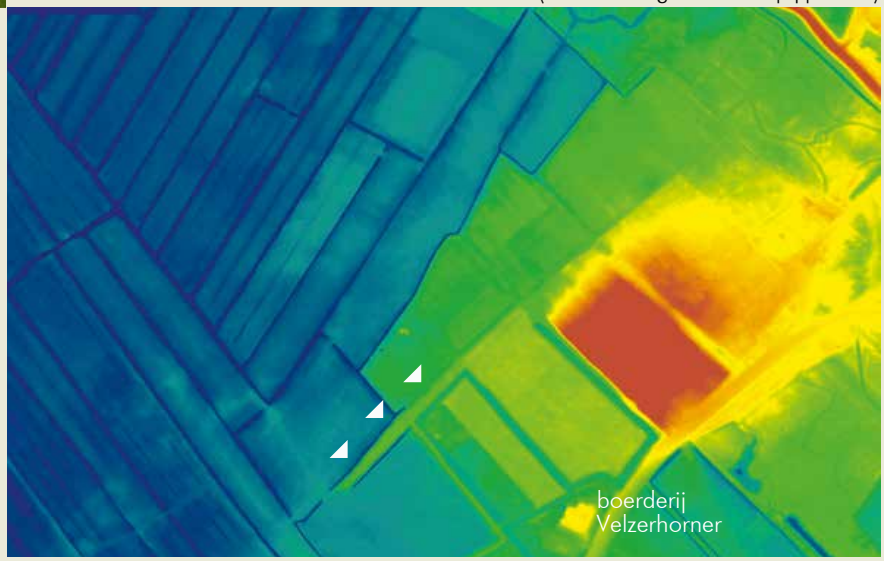

vlnr
Westzijde, centrum en oostzijde van het huidige berceau, het Jodenlaantje, oftewel het Jagersbosje
Foto's auteur

Jagersbosje op de achtergrond bij de ingang van boerderij Velzerhorner - foto auteur

AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland) hoogtekaart rond het Jagersbosje (locatie aangeduid met pijlpunten)

overlevering ter hoogte van boerderij de Velzerhorner moet stellig in de zogenoemde hoge middeleeuwen geplaatst worden. Aanvang van de zogenaamde copen, dwz de georganiseerde ontginningen onder voordelige voorwaarden voor de pioniers in de 11de en 12de eeuw, kunnen wel tot de vroege middeleeuwen gerekend worden. Maar ook graaf Wichmann van Hamaland in de 10de eeuw of Karel de Grote rond 800. Alles tussen het vertrek van de Romeinen tot een fase waarin steden, staat, geld en schriftelijke cultuur op kwamen. Tot een moment dat alles wel veranderd was, zonder dat één moment of gebeurtenis duidelijk scheiding bracht. Over het of, wanneer, en waarom wordt van mening verschild.

Grenzen waren nodig om bezit te markeren

Een banscheiding lijkt meer iets van na de vroege middeleeuwen. De wildernis tussen de plaatsen viel voordat zij ontgonnen werden de koning toe of degene die de koning het gaf om te jagen of anders te benutten. Maar vooral al snel om te ontginnen voor de landbouw. Hiervóór werd de wildernis door de lokale bevolking gebruikt, was zelfs van groot belang voor de eenvoudige boerengemeenschapjes. Bepaalde rechten, jacht, visserij, zwanendrift waren de elite voorbehouden. Maar voor turf, kruiden, rijshout en dergelijke stond de aanpalende natuur de mensen vrij voor eigen gebruik.

Wanneer verschillende gemeenschappen elkaar naderden, moesten grenzen natuurlijk getrokken worden. Er moest geen twijfel ontstaan wie waar bij hoorde. Dat gold voor de nederzettingen maar ook voor de grotere administratieve eenheden, gauen, graafschappen, waterschappen of districten. Vaak bediende men zich van natuurlijke landschapselementen zoals een waterloop. Anders moest de grens getrokken worden. Een lijn tussen twee hoogtes voldeed, anders enkele stenen, soms een boom. Maar soms werd een grens ritueel groots uitgevoerd met dubbele wallen, greppels en wegen ernaast. De grote opzet van het Jagersbosje sluit niet uit dat dit als grens, banscheiding, is uitgevoerd. Of dit daadwerkelijk het geval is geweest moet nader bekeken worden.

Vroegmiddeleeuwse districten

De twee grotere districten die hier elkaar in de vroege middeleeuwen hadden moeten raken, waren graafschappen Naerdincklant, later het Gooiland, en Nifterlake langs Vecht en naaste stroompjes, later ongeveer Amstelland. Beiden hebben een vroegmiddeleeuws verleden. Het gaat hier dan tevens over de grens met het naburige Muiden. Wanneer zal een grens tussen deze eenheden zijn vastgesteld en kan deze verschoven zijn? Dat laatste kan maar is als dusdanig niet duidelijk. Tegenwoordig is het één gemeente maar de grens liep hier iets ten westen, langs een sloot waarachter de sportvelden liggen. Bijna al de weilanden tot aan de Vecht blijken bij Muiden behoord te hebben.

In 1122 kreeg Muiden weliswaar tegelijk met Utrecht stadsrechten van de Duitse keizer Hendrik V, in het geval van Muiden ging het over een beperkter zelfstandigheid. Toch moet

Het Jagersbosje met op de achtergrond het Muiderslot - foto auteur

dit tevens betekend hebben dat de stad een ban had tot waar hun rechten liepen. Deze zal toen heus niet zo dicht langs Muiderberg gelopen hebben. Dat die uiteindelijk daar getrokken werd, heeft ongetwijfeld met het Muiderslot te maken, met name de eigenaar hiervan, het graafschap Holland. Een groot deel van de tussenliggende polder heette Hofland naar het grafelijke hof. De ontginning van het gebied lijkt duidelijk vanuit Muiden gegaan te zijn. We weten het niet zeker maar tijdstip van plan tot ontginning van dit land ten westen van het dorp lijkt een goede aanleiding een fysieke grens te trekken.

De interesse voor de banscheiding werd bij Sierksma (zie hiernaast) gewekt door twee oude belangrijke kaarten waar het dorp op voorkomt. Hierop is het gebied van Muiderberg duidelijk aangegeven. Uit 1619 is er de kaart van Lucas Sinck, waar plaatsnamen staan aangegeven, Muiden – Muiderberg & Muiderberg – Naarden. Op een kaart uit 1709 van Justus Broekhuysen waarop hetzelfde gebied staat aangegeven, heet het in het westen 'Ban Scheiding van G[ ]land'. Op de kaart van Sinck zijn aan de binnenzijde van de westelijke grens met Muiden enkele bomen weergegeven.

Op grond hiervan heeft Sierksma het Jagersbosje als die banscheiding geïdentificeerd. Zijn inschatting was dan dat zo'n uitgebreide uitvoering, een weg tussen sloten wel ver tot in de middeleeuwen moest teruggaan. Misschien zelfs tot het Nifterlake van Liudger. In deze streek had zijn familie vele eigendommen en was in Werinon een kerkje gesticht, moederkerk der streek. Daar zou hij volgens zijn heiligleven een visioen hebben gehad, waar hij staande op de berg uitziend over zee Noormannen zag naderen. En waar anders dan

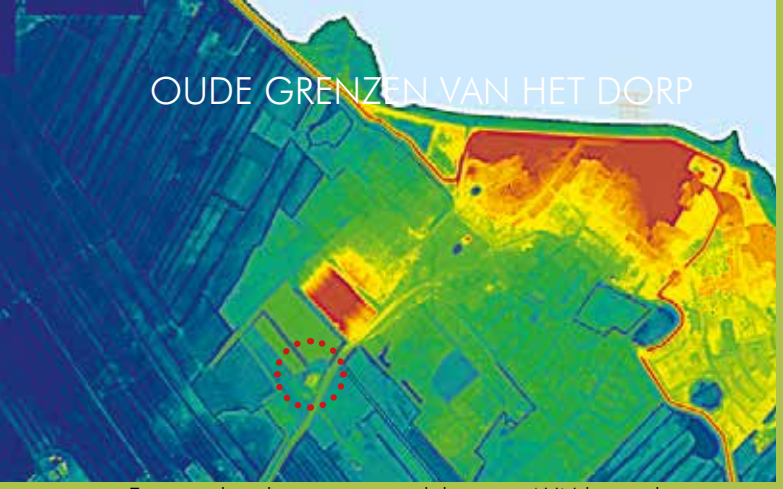

▲ Kaart getekend door Lucas Sinck in 1619 met de plaatsnamen Muiden, Muiderberg en Naarden - bron Nationaal Archief

Rode arcering in beide kaarten geeft de vroege grenzen van het gebied Muiderberg

▼ Detail van en door Justus Broekhuysen in 1709 getekende kaart van Gooiland. Onderaan vindt men de grens tussen Gooi en Amstelland aangegeven als 'Banschyding' Tussen de bomen links is Rustrijk te onderscheiden. Op de Joodse begraafplaats staat een klein huisje. De doorbraakkolk Bliekwijk is duidelijk afgetekend (uit het boek van Klaas Sierksma) - bron Nationaal Archief

Eigen verkavelingspatroon zichtbaar op AHN hoogtekaart

Detail kaart van het Baljuwschap Gooyland, de Loosdrechten, Mynden, Hollands Loenen en Weesperkarspel uit 1750 van J. Keizer uitgegeven door Isaak Tirion (zuidgrens niet duidelijk) - bron datnarreschip.nl

Kaart van 'alle dijkpligtige landerijen in Muiden behoorende tot het hoogheemraadschap van den Zeedijk beoosten Muiden' - Van Diggelen, 1835 - bron Archief Gooi & Vechtstreek

Grenzen Muiderberg op GoogleMaps

Muiderberg zou in deze streek vanaf een berg een blik over de zee mogelijk zijn? De meeste mensen denken toch eerder aan Nederhorst den Berg als kandidaat en nemen dit element in het verhaal in zijn biografie met een korreltje zout, waarmee de meeste hagiografieën nu eenmaal genomen moeten worden. Maar als het verhaal letterlijk klopt, had Sierksma een punt.
De naam van de boerderij de Velzerhorner is ongetwijfeld zeer oud en de onregelmatige blokontginningen hier en in de rest van het dorp steken duidelijk af bij de regelmatig gestrekte patronen van alle andere weilanden eromheen (gestippelde cirkel in AHN hoogteplaatje). De Velzerhorner, andere behuizing, zelfde plattegrond, kan wel degelijk een Liudger gezien hebben. Des te beter om de familie van de prediker bisschop juist daar te plaatsen, dacht Sierksma. Waarom dan juist niet op de berg, waar de oude kapel zat? Was de oude naam Kavelberg niet oud genoeg voor Sierksma? Maar goed, als Muiderberg misschien Werinon was, dan had Liudger op de Velzerhorner kunnen wonen. Hij schijnt in elk geval geboren te zijn op Oud Zuilen dat toen nog Swesen heette.

Van de grens met Naarden is bijna niets over maar is historisch goed gedocumenteerd. Op 31 december 1396 kwam die te liggen over de Hillaarslaan, die vanaf de Keverdijk naar de Zuiderzeedijk liep (zie oranje arcering op kaart uitgegeven door Tirion, groene arcering voor Muyden). Over de grens van Muiderberg in het zuiden bestaat echter dan toch enig onduidelijkheid. We kunnen interpoleren dat voor 1396 tenminste al de lage gronden rond het grote meer, later Naardermeer, tot Muiderberg behoorden. Sommigen beweren zelfs Bussum en Huizen. In elk geval veel meer dan het blokje op die twee oude kaarten.

Op de oude kaarten gaat de trekvaart, in 1619 nog niet gegraven, in 1709 wel, ten zuiden van het Muiderbergse gebied. Als men bij de planning voor de vaart benadrukt dat de steden Naarden en Muiden tot aan een bepaald punt ieder hun gedeelte zouden onderhouden en dat Muiderberg als geen belanghebbende hierbuiten zou blijven, geeft dat impliciet aan dat men over voormalig Muiderbergs gebied ging. Er zijn aanwijzingen dat het gebied van het dorp wel degelijk nog doorging over de trekvaart tot de Keverdijk.

De grenzen op GoogleMaps

Op Google Maps wordt de grens van het plaatsje ook zo getrokken dat de molen de Onrust ook tot Muiderberg wordt gerekend (roze markering). Dat wordt die ook. Langs de vaart valt het niet onder Muiderberg, bij Hakkelaars Brug is het knooppunt der grenzen.

Deze grens loopt volgens deze kaart in het westen over een rechte sloot langs de sportvelden, waarbij in het noorden het Hoofd,

dat buitendijks het meer insteekt, nog in zijn geheel bij Muiderberg hoort. Zuidwaarts zou de grens nog een eind rechtdoor moeten gaan maar op een gegeven moment lijken enkele velden in het westen te zijn toegevoegd. Ter compensatie van de trekvaart? Normaal moet je concluderen dat dit niet een oorspronkelijke grensverloop is. Die grens zal waarschijnlijk wel rechtdoor hebben gelopen. Maar de sloot langs de sportvelden kan best een westelijk gedeelte van die banscheiding uit 1709 zijn.

Het gebied op die twee oude kaarten komt overeen met de oude blokverkaveling van het dorp. Deze verkaveling gaat veel verder terug dan de overige ontginningen en zijn wel als vroegmiddeleeuws te duiden. Maar de kaarten geven genoeg onzekerheid te twijfelen welke lijn in het huidige landschap ermee wordt aangegeven. Dat met grenzen geschoven is, lijkt aannemelijk. Maar of ook het Jagersbosje ooit de grens was, is niet duidelijk. Die paar boompjes kunnen ook ooit aan de oostzijde van die sloot bij de sportvelden hebben gestaan.

Sloten als grenzen?

Er is ook een derde mogelijkheid. Aan de westzijde van de begraafplaats loopt achter een houtwal een sloot. Deze wijkt af van de andere sloten, loopt er niet mee parallel, slingert onregelmatig een eigen weg. Het vormt de grens tussen het iets hogere land van Muiderberg met het lage polderland. Zo'n sloot werd naar wij aannemen niet zo gegraven. Hoewel de hoogtekaart meerdere slingerende waterloopjes aangeeft, wijken zij tezamen heel erg af van alle andere normaal aangelegde slootjes.

Ze lijken eerder op oude kreekjes die het voormalige veen doorkruisten. Ze zullen bij de kleinschalige vroegmiddeleeuwse ontginningen uit praktische overwegingen zijn opgenomen bij de waterstaatkundige infrastructuur. Als die kronkeltjes bewust zo zijn aangelegd, is het wel zeer merkwaardig. De slingerende sloot ten westen van de begraafplaats zou heel goed als natuurlijke markering de

Sloot aan westkant joodse begraafplaats een grens?

van boven naar beneden

Houtwal volgt de krommingen van de sloot

De sloot slingert naar het zuiden

De sloot slingert naar het noorden (links staan de sportvelden in Sportvereniging Muiden)

Foto's auteur

OPROEP EN ADVERTENTIE

Oproep

Het bestuur van de Stichting Monumentaal en Historisch Muiderberg is op zoek naar een vrijwilliger die tijd wil investeren in het digitaliseren van tekst en beeld uit ons archief en/of in het technisch onderhouden van onze website.

Reacties graag naar *bestuur@historischmuiderberg.nl*

Nagellak.nl

Dé webshop voor thuis-lakkers

Ruim 400 kleuren nagellak en gellak

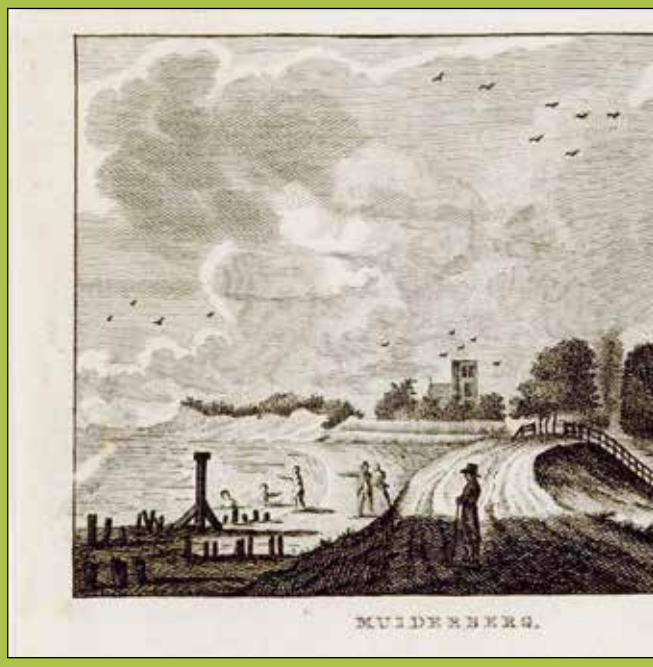

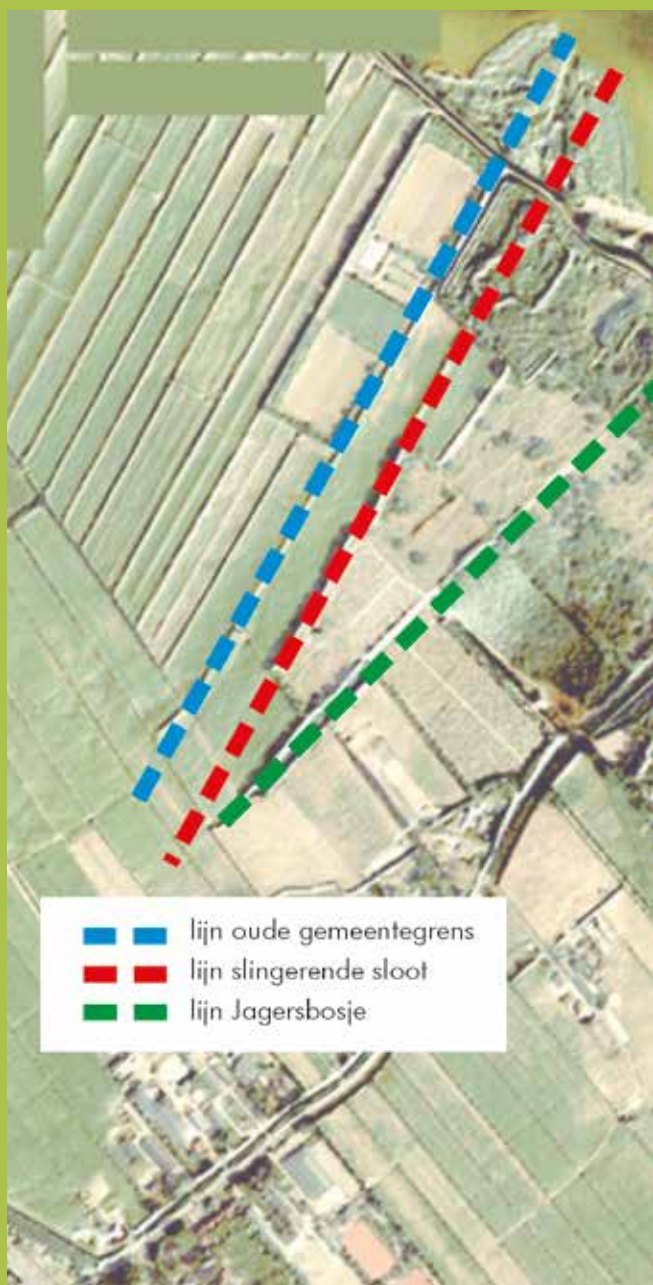

10% korting

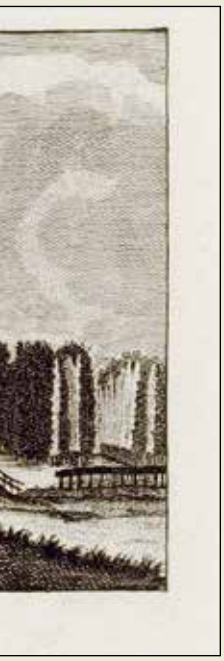
Gebruik de code:

muiderberg10

OUDE GRENZEN VAN HET DORP

Gravure van de Kerk aan Zee vanuit het westen gezien met rechts het bos van 'Rustrijk' en links op de voorgrond een 'banpaal'.
Ets van C.F. Bendorp (1736-1814) en J. Bulthuis (1750-1801) - bron Noord-Hollands Archief

Boerderij De Velzerhorner aan de Googweg in 2013, thans Rijsmonument

Luchtfoto van Muiderberg met ingetekend de mogelijke vroegmiddeleeuwse grenzen op basis van het Jagersbosje en van de slingerende sloot versus de huidige grens als aangegeven op GoogleMaps (aangepaste versie)

vroegmiddeleeuwse grens hebben kunnen aangegeven. Het geeft ook de grens aan van de onregelmatige blokken van het oude dorp (ook de sloot aan de westzijde van het Jagersbosje heeft een beetje onregelmatig verloop gehad).

Hierbij komt dat Sierksma nog vermeldt dat er een oude banpaal langs de Dijkweg tot de jaren '60 stond, ter hoogte van het weiland van het Echobos. Te oostelijk voor de sloot langs de sportvelden, te westelijk voor het Jagersbosje. Helaas is die paal weg en hebben we er geen foto ervan. Mogelijk zien we deze paal op één of enkele oude tekeningen van de dijk alhier. Wel past de door hem medegedeelde plaats goed bij onze slingerende sloot. Die sloot loopt tot aan het eiland waar dat grasveldje op staat in het Echobos. Het Jagersbosje loopt trouwens ook als normaal pad eigenlijk door tot aan het Echobos.

Tenslotte

Als we alles overzien lijkt de slingerende sloot echter toch de beste papieren te hebben omdat die mooi op de veronderstelde plaats van de oude banpaal aansluit en de grens van de oude blokken vertegenwoordigt. Beide andere lijnen kunnen we bij gebrek aan hard bewijs niet uitsluiten.

Boven alles lijkt de waarschijnlijk vroegmiddeleeuwse verkaveling mogelijk het grootste, wellicht oudste monument van Muiderberg. Een levend stuk cultuurhistorie dat de grootste aanslagen van de moderne tijd toevallig ontlopen heeft. In het oude dorp lijken de oude structuren opgenomen in de stratenpatroon. Hierbuiten lijkt dit ook te gelden voor het Kocherbos en de joodse begraafplaats. En op het boerenbedrijf buiten het oude dorp functioneert de verkaveling nog prima, zoals het bedoeld was, zonder behoefte aan moderne rationalisatie. Het is een cultuurhistorisch uiterst waardevol complex en beschermenswaardig. Met de Velzerhorner als glorieus middelpunt. En het is vooral Klaas Sierksma die vanuit zijn villa Midgard in het oude dorp als voornaamste onderzoeker de wereld erop attent maakte dat het hier bijzonder was.

Oorspronkelijke publicatie is te vinden op *awn-archeologie.nl/afdeling/naerdincklant/oktober-2022*

door HUIB TERHAAR

HET DAGBOEK 1939-1940 VAN SIKKE HIEMSTRA

Sikke Hiemstra (1905-1997) is soldaat in het 1ste bataljon van het 31ste regiment infanterie. Hij wordt vlak voor de inval van Hitler in Polen eind augustus 1939 opgeroepen voor militaire dienst, samen met bijna 300.000 andere mannen.

Zijn eenheid wordt na een kort verblijf in Schoorl gelegerd in fort Uitermeer aan de Vecht, een paar kilometer zuidelijk van Muiderberg. Het blijft daar bijna 7 maanden, waarna het wordt overgeplaatst naar Muiderberg, kort voordat de Duitsers ook Nederland binnenvallen.

Sikke hield vanaf het begin van de mobilisatie tot het eind van de oorlog een dagboek bij, waarin hij de belangrijkste gebeurtenissen bijhield. Zijn achterkleinzoon Lars Brull vond het dagboek en besloot om het te publiceren, op een eigen website, met foto's, kaarten en toelichting.

Lange marsen

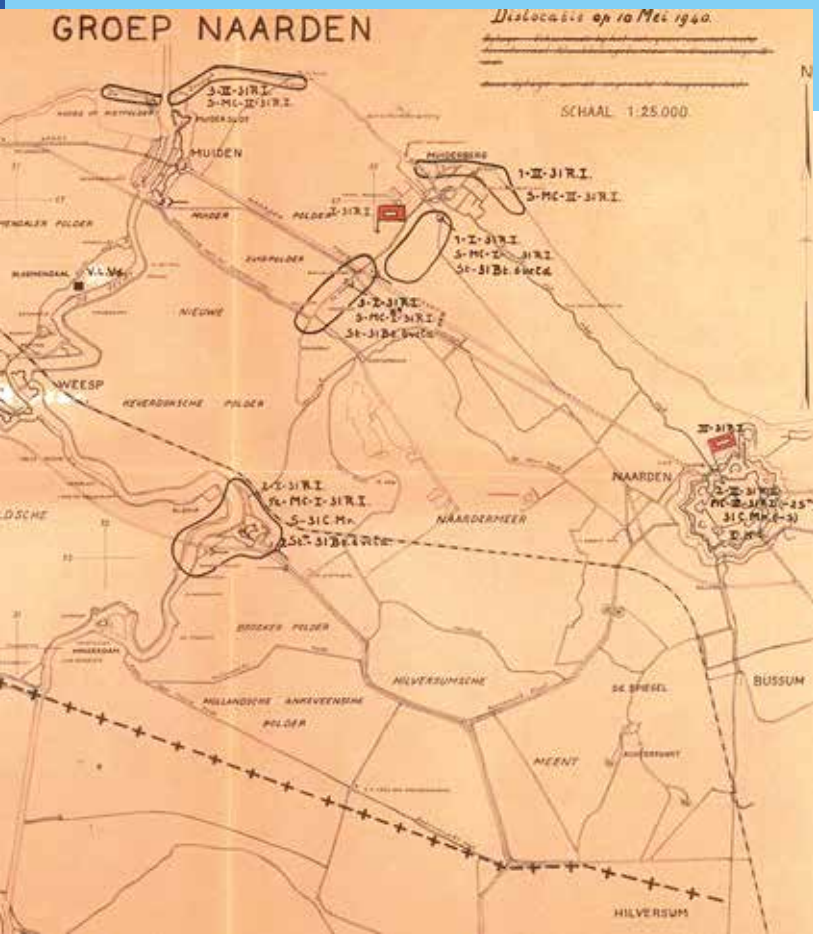
Al die maanden worden natuurlijk gevuld met militaire activiteiten als lange marsen door de omgeving (Hilversum, Naarden, Muiderberg, etc), wapen- en schietoefeningen (pistool, revolver, geweer en lichte mitrailleur), gas(masker) lessen en oefeningen, stellingen graven, zandzakken vullen, wachtlopen. En er is tijd voor sporten als voetbal, gymnastiek, zwemmen in het Sportfondsenbad Amsterdam, e.d.

In de vrije uren gaat Sikke met zijn vrienden vaak naar Weesp voor o.a. kerkbezoek, het badhuis of het militaire tehuis (soort soldatensociëteit). Men is aanvankelijk ondergebracht in een stal bij een boerderij, later in een nieuw gebouwde barak. Er wordt hier gerust maar ook naar de radio geluisterd. Of de commandant regelt een film of zelfs cabaret. Passerende auto's brengen spontaan kranten en lectuur.

Beveiligen provinciale weg naar Amsterdam

Sikke's eenheid beveiligt vanuit Fort Uitermeer de provinciale weg van Bussum naar Amsterdam (zoals de stellingen rond Muiderberg de Rijksweg 1 naar Amsterdam beveiligen). Fort Uitermeer is net als Muiderberg onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie die westelijk Nederland, regeringscentrum en hoofdstad moet beveiligen. De lager gelegen polders oostelijk van Uitermeer zijn geïnundeerd, dwz onder water gezet, ten einde een vijandelijke opmars over de provinciale weg te bemoeilijken of liefst tegen te houden.

Militaire kaart met posities in Muiderberg, Muiden en Uitermeer op 10 mei 1940

Strenge winter

Er wordt in koude barakken geslapen onder dekens op zelfgevulde strozakken. Bij verlof bezoekt Sikke zijn vrouw en kinderen in Hoorn. De militaire maaltijd bestaat bijvoorbeeld uit bruine bonen of grauwe erwten met spek en karnemelkse pap, of aardappelen met bieten en vla, of boerenkool met worst. De winter van 1939/1940 was één van de strengste winters uit de Nederlandse geschiedenis, vaak 15 graden onder nul. Geen feest als men velddienst heeft of moet wacht lopen. Er is 50 cm ijs op de Vecht, dus er wordt ook regelmatig geschaatst.

Barakken Coehoorn aan de Eikenlaan (1950-1955)

Fort Coehoorn

Maandenlang blijft onduidelijk of, en zo ja, wanneer een Duitse inval zal komen. Er wordt regelmatig alarm geslagen maar zonder dat er iets gebeurt, of er zijn alarmerende berichten uit omringende landen (waaronder Noorwegen, Denemarken). Nadat het bataljon van Sikke al marsorders voor overplaatsing naar Terneuzen heeft gekregen, wordt toch besloten dat Sikke's sectie op 22 april wordt overgeplaatst naar Muiderberg. Het wordt gelegerd in een grote loods van een barakkenkamp met de naam Coehoorn. Die ligt op vrij liggend land aan het eind van de Eikenlaan, tussen de Eikenlaan en de huidige Frans van Mierislaan.

Coehoorn zou oorspronkelijk een modern Fort bij Muiderberg worden en deel uitmaken van de Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De bouw van het fort wordt na de Eerste Wereldoorlog echter stopgezet. Wel worden er jaren later vanwege de oplopende spanningen met Nazi-Duitsland barakken en een loods op het fortterrein gebouwd, opnieuw met de naam Coehoorn.

Rijksweg 1

Muiderberg heeft een belangrijke ligging, namelijk bij de belangrijkste toegangsweg naar de hoofdstad Amsterdam, de Rijksweg 1 (de huidige Zuidpolderweg). De legerleiding heeft daarom een versterkt bataljon rond Muiderberg geplaatst en Sikke's eenheid wordt daar onderdeel van. Het helpt bij de verdediging van de oostkant van het dorp, terwijl andere eenheden het strand en de omgeving van de Hakkelaarsbrug beveiligen.

De lager gelegen gebieden rond Muiderberg zijn geïnundeerd, d.w.z. onder water gezet, zodat Sikke's eenheid in oostelijke richting veel water zag en een vijand alleen kan naderen over de Kromme Dijk (die bij de Eikenlaan uitkomt) of langs een smalle strook langs de oever van het IJsselmeer.

Sikke's sectie was uitgerust met het Oostenrijkse M95 Mannlicher geweer en een Belgisch M20 Lewis lichte mitrailleur. Er staan in de nabijheid van Coehoorn diverse metersdikke betonnen bunkers (zgn groepsschuilplaatsen) die als schuilplaats dienen in geval van een artillerie- of luchtbombardement.

De verdediging door Sikke's compagnie wordt ondersteund door drie gietstalen G-mitrailleur kazematten. Die staan op de dijk bij de Nienhuys Ruijskade (vlakbij waar nu de Rijver staat), op de dijk bij de Bliekwijk en aan de oostkant van het Kocherbos aan de Gerard Doulaan. De zware mitrailleurs worden bediend door een sectie van een gespecialiseerde zware mitrailleurcompagnie die ook in de Coehoorn is gelegerd. Muiderberg is veranderd in een 'vesting' en heeft inmiddels meer soldaten dan inwoners. [De G-kazematten zijn in de jaren 60/70 gesloopt bij de aanleg van de nieuwe wijk

Marijke Delmonte

Mooie klassieke en vintage sieraden
waaronder sieraden naar eigen ontwerp

reparatie of verandering van uw sieraden
aangepast aan de moderne tijd

Alleen op telefonische afspraak of per email.

Marijke Delmonte I tel: 0294 - 261637
ottendelmonte@gmail.com
instagram: marijkedelmonte

Vraag naar de mogelijkheden

INSTALCENTER

Installatiebedrijf C.D. de Haan
Dorpsstraat 1, Muiderberg
Telefoon 0294 261 313
www.cddehaan.nl

Altijd deskundig. Altijd dichtbij.

Buitendijke. Er is nog een restant van een G-kazemat te zien bij de Hakkelaarsbrug. De gietstalen mitrailleurkoepel is echter in 1943 door de Duitsers verwijderd en afgevoerd voor het maken van nieuwe wapens.]

Vreemde vliegtuigen

Als de Duitse Wehrmacht in de vroege morgenuren van 10 mei 1940 de aanval opent, zien Sikke en zijn maten 'vreemde vliegtuigen' boven het dorp. Zijn compagnie neemt één van deze vliegtuigen onder vuur, waarna het vliegtuig terugvuurt en gelukkig mist.

Op 11 mei 1940 wordt het Muiderbergse bataljon van Sikke in zijn geheel overgeplaatst naar Amsterdam met onder andere de opdracht 'verdachte personen' aan te houden. Muiderberg loopt leeg, het wordt weer stil. De vrees bestaat dat Duitse parachutisten in de omgeving zouden landen, zoals rond Den Haag daadwerkelijk gebeurd was. Daarnaast heerst er grote bezorgheid over een 'vijfde colonne', sabotage door NSB'ers, in Nederland woonachtige Duitsers of Duitse spionnen of commando's.

Na de capitulatie van het Nederlandse leger op 15 mei brengt Sikke als krijgsgevangene twee weken door in Amsterdam. De wapens worden ingeleverd, er is regelmatig appèl, maar hij en zijn maten mogen wel de stad in. Op 30 mei 1940 mag hij terugkeren naar zijn gezin in Hoorn.

Het dagboek begint op 28 augustus na de mobilisatie-oproep en eindigt op 31 mei als Sikke van de Duitsers weer naar huis mag. Het dagboek geeft een boeiend beeld van het dagelijkse leven van een gewone soldaat tijdens de mobilisatie van 1939-1940 en de oorlogsdagen in mei 1940. Lars Brull illustreert zijn overgrootvader's dagboek met vele foto's, kaarten en illustraties maar ook met uitleg of toelichting van militaire aangelegenheden of begrippen. Het maakt het extra leesbaar en zeer boeiend. Zie de website *soldaatsikkehiemstra.com.*

Lichte mitrailleur Lewis waarmee Sikke's sectie is uitgerust

Passages uit het dagboek

Hieronder vindt u een paar dagboekpassages uit de periode dat Sikke in Muiderberg was gelegerd, van 22 april tot 11 mei.

'Om 8 uur zijn we begonnen met alles in te inpakken voor de overplaatsing naar Muiderberg. We nemen als 5e sectie afscheid van de 2e compagnie en worden ingedeeld bij de 1ste compagnie. Om 4 uur komen we aan in Muiderberg, een mooi dorp met een aardige omgeving vlak bij de zee. We liggen in een grote loods, terwijl de andere compagniën in barakken in het dorp liggen. We maken alles in orde en gaan om 7 uur over het dorp de omgeving verkennen.'

'De eerste nieuwe dag in onze nieuwe omgeving. Om 8 uur begint de dienst, het in orde maken en reinigen van ons kwartier. De gehele dag gaat heen met deze bezigheid. Alles is nu keurig opgeknapt. Na het eten gaan we de omgeving verkennen en om 8 uur zijn we terug in de loods. Ons kwartier draagt de naam Coehoorn'

'Woensdagmorgen beginnen we met een rensport op het voetbalveld van de Muiderbergse voetbalvereniging (Red: De dorpsweide]. Van 9 tot 12 uur maken we een mars naar Naarden en terug. 's Middags, om twee uur, betrek ik samen met de andere jongens de wacht bij hotel Het Rechthuis. Het is heel mooi zomerweer en het is bijkans warm. Op wacht is er niets te melden.'

'Vrijdagmorgen van 8 tot 9 uur hebben we theorieles over de lichte mitrailleur en van 9 tot 12 uur een mars veiligheidsoefening langs zee naar Muiden. Om 12 uur zijn we terug en na het middageten krijgen we een oefening van de majoor in aanslag en dergelijke [red: Wapenoefeningen als monteren/demonteren, laden/herladen, storingen, richten, etc]. *Om 4 uur moeten we onze wapens en kleding schoonmaken. Om half 7 gaan we een filmvoorstelling bijwonen in de kantine van de 2de compagnie. De film heet Chinees Goud.'*

'Ik heb vannacht door gepost, maar er viel deze nacht niets te melden. Om 2 uur vanmiddag ben ik van de wacht afgelost. Ik knap me wat op, want om 10 voor 4 ga ik met verlof naar huis. Onderweg naar de bus komt het bericht dat alle verloven zijn ingetrokken. Ik keer terug naar de barak. De stemming is nog goed. Om 7 uur is er een filmvoorstelling. Er komt weinig nieuws van de radio, behalve dat de zeemacht wordt opgeroepen.'

'Om 8 uur begint de dienst met een oefening in het speerwerpen, waarna de compagnie vertrekt voor een oefening in de voorpostendienst [red: Wacht in de voorste linies]. *Na het middagappèl is er een oefening en theorie van het gasmasker, gevolgd door onderhoud van het geweer en de uitrusting. Om 5 uur en om half 8 zijn er appèls, een maatregel in verband met het intrekken van het verlof. De stemming is goed.'*

'Om 5 uur 's morgens worden we opgeschrikt door het bericht van onze compagniecommandant dat er een Duitse aanval op ons land is gedaan. We maken ons terstond klaar en ontvangen munitie en handgranaten. We betrekken onze stellingen achter Barak Coehoorn. Vreemde vliegtuigen vliegen boven ons land. Eén vliegtuig wordt door ons beschoten en vuurt terug. De spanning stijgt, alhoewel eenieder rustig op zijn post blijft in afwachting van verdere orders.'

Voor het verdere verloop van de meidagen 1940 (en daarvoor, vanaf augustus 1939) zie de website *https://soldaatsikkehiemstra.com*. Een aanrader.

Metersdikke betonnen groepsschuilplaatsen tegen bombardementen (Willemslaan)

Omstreden gebedsgenezer vs dominee Lieftinck

door WILLEM BOUWMAN *

Inwoners van Leiden konden in november 1902 een lezing van 'de heer C.R. van Leeuwen' bijwonen. Van Leeuwen sprak over een tekst uit Jesaja 29, waar doven zullen horen en blinden zullen zien. Na afloop van de lezing legden enige personen getuigenis af van 'wonderbare genezing, op gebed of door handoplegging'. Onder het kopje 'Gebedsgenezing' verscheen hierover een bericht in het dagblad De Nederlander. Bij de een zal het bericht verbazing en verbijstering, bij de ander blijdschap en verwachting hebben gewekt. Weinigen bleven onberoerd door wat 'de heer C.R. van Leeuwen' te zeggen had.

Wie was deze heer? Cornelis Roelof van Leeuwen (1856-1912) was jarenlang een geruchtmakende gebedsgenezer in Nederland. Hij ging in het spoor van Willem Hazenberg, een afgescheiden dominee die meende dat medicijnen van de duivel kwamen. Door gebed zouden zieken genezen kunnen worden. Hazenberg vertrok in 1899 naar Zuid-Afrika. Sindsdien was Van Leeuwen de voornaamste verkondiger van de 'goddelijke genezing'. Van Leeuwen woonde in Amsterdam, aan de Westerdokstraat 22, niet ver van het Centraal Station. Amsterdam was zijn voornaamste werkterrein, hij trad er bijna wekelijks op. Nu en dan nam hij de trein om zijn boodschap in de wijde omgeving te laten horen. Van Leeuwen gaf ook een blad uit, eerst het Goddelijk Genezingsblad, later Zion's Boodschapper.

In 1901 berichtte Zion's Boodschapper dat Van Leeuwen in de afgelopen jaren vierduizend mensen had genezen.

* Dit artikel verscheen eerder onder de kop *'En toen werd gebedsgenezer Van Leeuwen een 'valse Christus' en 'satanische verleider' genoemd'* en is met toestemming overgenomen uit het Nederlands Dagblad.

Gebedsgenezer Johan Alexander Dowie waande en kleedde zich als de profeet Elia. Hij was de inspiratiebron voor Cornelis Roelof van Leeuwen die zich in Amsterdam en Muiderberg vestigde als 'evangeliedienaar'

Cornelis van Leeuwen ging de Bijbel anders lezen, waarna hij werd genezen van een zenuwcrisis en een darmstoornis, en daarna gebedsgenezer werd.

Evangeliedienaar C.R. van Leeuwen woonde aan de Westerdokstraat (links) in Amsterdam, vanwaar hij met de trein het hele land bereiken kon
bron Stadsarchief Amsterdam

Op de achterpagina stond een lange lijst van medewerkers. Kennelijk vond hij gehoor. Ondanks zijn reputatie is er weinig bekend over Van Leeuwen. Hij werd in 1856 in Utrecht geboren, verdiende zijn brood als koopman en boekhouder en was lid van de Hervormde Kerk. In 1897, kort na het overlijden van zijn driejarige zoontje Johannes, verhuisde hij met vrouw en kinderen naar Amsterdam. In het bevolkingsregister liet hij aantekenen dat hij geen boekhouder meer was, maar 'evangelist'. In het dagelijks leven noemde hij zich 'C.R. van Leeuwen, Evangeliedienaar'.

Wat bezielde Van Leeuwen?

Waarschijnlijk liet hij zich inspireren door John Alexander Dowie, een prediker die in Amerika zijn duizenden versloeg. Dowie werd in 1847 geboren in Schotland en was later predikant in Australië.

Toen Dowies gemeente door een epidemie getroffen werd, en hij in enkele weken veertig begrafenissen moest leiden, raakte hij ervan overtuigd dat ziekte het werk van de duivel was. Het enige medicijn zou Jezus zijn. Wie hem aanriep in gebed, zou genezing vinden. Als Dowie voor de zieken in zijn gemeente bad, werden velen genezen, schreef hij. Zo werd Dowie gebedsgenezer. Dowie emigreerde in 1888 naar Amerika. Hij zei dat hij de profeet Elia was, nam de doctorstitel aan, begon een uitgeverij, Zion, en liet talloze traktaten en bladen van de persen rollen. Het weekblad 'Leaves of Healing' berichtte veel over zijn gebedsgenezingen.

Geen artsen meer

In 1896 stichtte Dowie een eigen kerk. Vier jaar later, op 31 december 1899, rond middernacht, ontvouwde hij zijn plannen voor een christelijke modelstad, Zion, 'een stad op een berg'. Daar zouden geen tabak en alcohol, theaters en danszalen, artsen en ziekenhuizen meer zijn. Zieken werden er genezen op gebed. In de zomer van 1901 werden de eerste huizen opgeleverd. Ziekte zag hij als een woekering uit de hel. Een ware christen was volkomen gezond. Dowie reisde naar Europa om de mensen warm te maken voor genezing op gebed. Ziekte zag hij als een woekering uit de hel. Een ware christen was volkomen gezond. Sporen van Dowies ideeën waren terug te vinden in de brochures van Van Leeuwen. In 'Ziekte … en hoe te genezen' werd Dowie met instemming geciteerd. In 'Wilt gij gezond worden?' vertelde Van Leeuwen hoe hij was verlost van een zenuwcrisis en een darmstoornis zonder gebruik van medicijnen. De

In de brochure 'Wilt gij gezond leven?' vertelde Van Leeuwen hoe was genezen van een zenuwcrisis en een darmstoornis
De brochure werd na zijn overlijden opnieuw uitgegeven in de jaren vijftig, toen gebedsgenezers T.L. Osborn en Herman Zaiss optraden in Nederland - bron ND

naam van zijn blad, Zion's Boodschapper, leek een verwijzing naar het ideaal van Dowie. In de ondertitel van het blad, 'orgaan ter verspreiding van het volle evangelie tot genezing van ziel en lichaam', echode Dowies drievoudig evangelie, ook wel het volle evangelie genoemd: redding, goddelijke genezing en heilig leven.

Zieken die zich bij Van Leeuwen meldden, kregen nooit slecht nieuws te horen

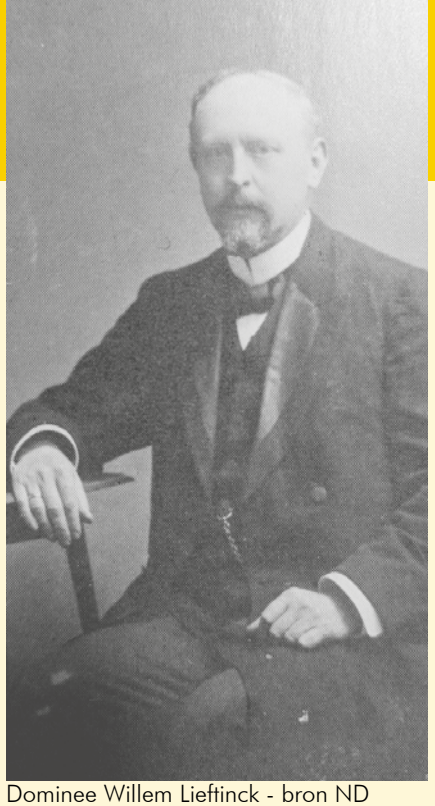
Tegelijk trok Van Leeuwen zijn eigen lijn. Hij begon niet aan de bouw van Zion in Nederland, maar stichtte met enkele geestverwanten een 'geloofshuis' in Muiderberg. Eben Haëzer heette het Zieken die zich bij Van Leeuwen meldden, kregen nooit slecht nieuws te horen. Wie zijn zonden beleed en om genezing vroeg, zei Van Leeuwen, werd altijd en onmiddellijk genezen, al was dat niet altijd meteen te zien. Volledig herstel van het lichaam kon enkele jaren op zich laten wachten. Zijn gezin, zo sprak hij, had steeds met zware ziekten te kampen gehad, tot hij de Bijbel beter leerde begrijpen en zijn leven ernaar inrichtte. Vanaf dat moment werd hem 'de goddelijke genade deelachtig' en genoot zijn gezin 'eene duurzame gezondheid'.

Amsterdam

Volgens Van Leeuwen was niet elke ziekte het werk van de duivel. Soms was de ziekte een straf van God, een middel om zondaars tot bekering te dwingen. 'Onze ziekten zijn kastijdingen, dienende om ons op onze plaats te krijgen.' Omdat de gevestigde kerken, die hij 'Babylon' noemde, anders leerden, moedigde Van Leeuwen zijn patiënten aan de kerk te verlaten. Zelf had hij dat ook gedaan. Toen hij in 1900 voor de laatste maal vader werd, van een meisje dat de naam Evangeline kreeg, liet hij haar niet dopen. Van Leeuwen had zich niet alleen tegen de kerk maar ook tegen de kinderdoop gekeerd.

Ziekelijke opwinding

De hervormde dominee van Muiderberg, Willem Hendrik Lieftinck, maakte zich zorgen over de vreemde vogel die in zijn wijngaard was neergestreken. Lieftinck vond het bedenkelijk dat sommige van zijn gemeenteleden de samenkomsten van Van Leeuwen in Eben Haëzer bezochten. Namens de kerkenraad schreef Lieftinck een open brief aan alle gemeenteleden. Hij beschuldigde Van Leeuwen van dwaling en dweepzucht. Hij riep de bezoekers van Eben Haëzer op, hun kinderen thuis te laten, omwille van hun gezondheid: 'Kinderhersenen en kinder-zenuwen zijn zeer teer, en de ondervinding heeft geleerd, dat de gevolgen van ziekelijke opwinding en geestdrijverij vooral bij de nog onvolwassenen hoogst schadelijk kunnen zijn.'

Dominee Willem Lieftinck - bron ND

Ook bracht Lieftinck theologisch geschut in stelling. Hij hield er rekening mee dat Van Leeuwen een valse profeet of een valse christus was. Had Jezus niet gezegd dat die zouden komen om de ware gelovigen te verleiden? Lieftinck hield Bijbellezingen en verspreidde strooibiljetten om tegen Van Leeuwen te waarschuwen. Lieftinck en Van Leeuwen gaven elkaar geen millimeter. Steeds harder klonken hun verwijten en beschuldigingen. Van Leeuwen voorspelt straf Lieftinck noemde Van Leeuwen 'in de naam van den Oppersten Herder der schapen' een satanische verleider. Waarop Van Leeuwen voorspelde dat Lieftinck door God gestraft zou worden. Van Leeuwen overleed in 1912, Lieftinck in 1922. In de pastorie waar Lieftinck zijn stukken tegen Van Leeuwen schreef, aan de Brink in Muiderberg, was in 1902 zijn zoon Pieter geboren, de latere minister van Financiën.

Naschrift

De redactie van het MHM Magazine heeft haar best gedaan om de plek van het genoemde gebedshuis Eben Haëzer in Muiderberg te vinden, maar is daar niet in geslaagd. Wie helpt ons verder?

De pastorie in Muiderberg, waar dominee Lieftinck strijd voerde tegen gebedsgenezer Cornelis Roelof van Leeuwen - bron Google maps

OVER HET LEVEN IN MUIDERBERG 1942 -1952

Een terugblik op mijn kindertijd: schoolkind (deel 4)

door AREND VÁHL

Het huidige Villa Boschlust - foto Gerard Boer 2023

Mijn moeder was geen Muiderberger. Ze was er niet geboren, ze was er niet getogen bovendien weigerde ze om 'Muiderbergs' te praten. Met echte Muiderbergers mocht ik niet spelen. Gelukkig maar want de echte Muiderbergse kleuters wilden niet met mij spelen. Ik speel met mijn soortgenoten, mijn broers, de kinderen van dominee Verhoef, de zoon van de onderwijzer, de pleegdochter van de nieuwe beheerder van de joodse begraafplaats en de kinderen van nieuwkomers als de Damsma's en de Delmontes. Zonder dat ik het mij realiseerde was ik een vreemdeling in mijn geboortedorp.

Kleuterschooltijd

Toen ik bijna zes was werd ik naar de openbare kleuterschool gebracht. Tot die tijd had Muiderberg geen kleuterschool. Daarna had het er twee, een openbare en een christelijke met allebei te weinig leerlingen. Later heeft het er twee, een openbare en een christelijke met allebei te weinig leerlingen. Inmiddels zijn ze weer samengevoegd en onderdeel van het kindcentrum 'De Meerstroom'. Na mijn eerste schooluur vertelt de kleuterleidster mij dat ik met de andere kinderen moet spelen. Kennelijk weet ze niet dat ik van mijn moeder niet met die andere kindjes mág spelen. Ik beland in een isolement.

Naar de 'grote school'

Over een half jaar moet ik naar de grote school. Op 5 december 1948 ging ik er een kijkje nemen. Met mijn voeten op het randje in de buitenmuur kan ik in het lokaal van de Kip kijken. Sinterklaas bestaat echt! Ik heb zijn handschoen en een stukje van zijn manchet gezien toen hij door een kier in de deur van het lokaal strooide.

In de klas, tegen de vijftig leerlingen uit het dorp, het huisjeskamp en het Ambonezenkamp. Drie rijen met banken. Een rij per klas. Wandplaten voor het

Arend Váhl
werd geboren op 6 maart 1943 te Amsterdam. Woonde in Muiderberg van 1943-1952. Hij schrijft over zijn onderduikperiode als peuter en zijn kinderjaren in ons dorp. Vahl was in zijn werkzame leven ingenieur. Dit artikel is deel 4 van een reeks van 5 autobiografische artikelen over zijn jongensjaren in Muiderberg. Deel 1 en 2 gingen met name over de oorlogsjaren in Villa Boschlust aan de Echolaan in Muiderberg en verschenen in MHM april en september 2024 (nummers 6 en 7). Deel 3 ging over zijn dorp Muiderberg en haar inwoners, en verscheen in MHM januari 2025 (nummer 8).

schoonschrijven, het lezen, aardrijkskunde en geschiedenis. Ritmisch tikt de Kip met haar aanwijsstok op de wandplaat. Wij dreunen de teksten die ik nu nog uit mijn hoofd ken. 'Moeder gaat naar Fik. Zus mag mee en Pop ook. Kom voor je hok Fik. Hier is wat soep. Doet je pootje dan zo zeer.' Er werd gefluisterd dat de Kip niet

Wandplaat voor lezen en schrijven

kon rekenen. Rekenen leerden we van Meester Meijer. 35 Boekjes in 6, 7 of 8 jaar. Als je een boekje uit had, mocht je een nieuw boekje bij de meester halen. Je renpaard, op de lambrisering van lokaal van meester Meyer, mocht je één plaatsje vooruit schuiven.

Meester Meyer woonde in de dienstwoning naast de school. Een ouderwetse prima meester. Er waren spotliedjes die op hem betrekking hadden zoals: 'Meester Meier maak je broek wat wijder. Maak hem ook niet al te wijd zodat hij van je kont afglijdt.' 'Meester Meier is verkouden. Salmiakidrop, Salmiakidrop.'

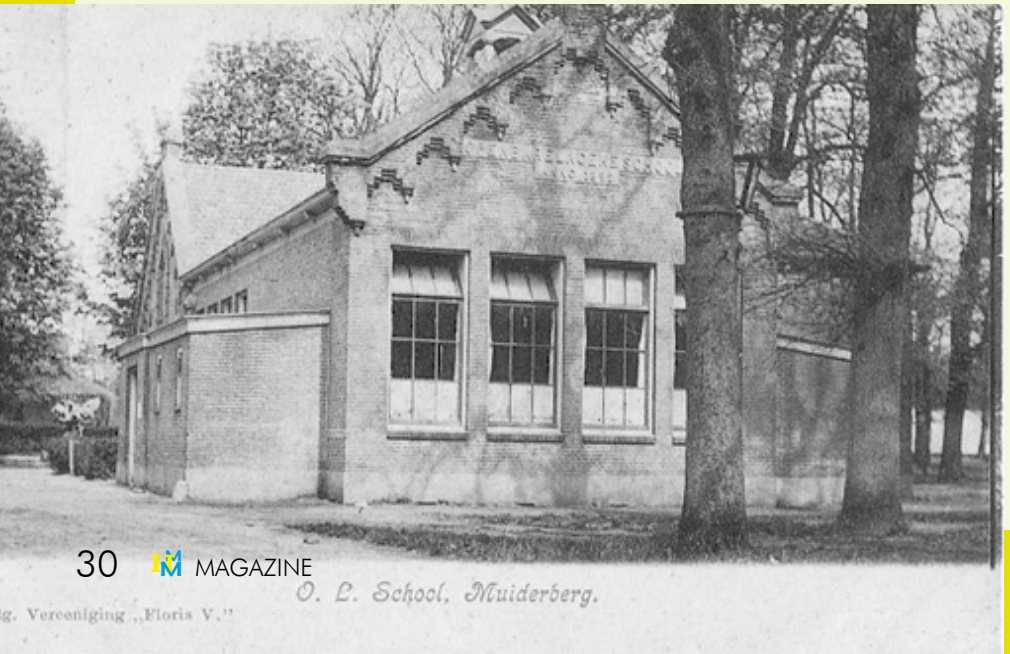
Ondeugd en de knikkers

Met het voetballen tegen de Christelijken voor en na schooltijd mocht ik niet meedoen. Ik was niet goed genoeg. Met het knikkeren in de knikkertijd mocht ik wel meedoen. Ik was slecht genoeg! Meestal kon ik niet meedoen omdat mijn knikkers van klei op waren.

Een groepje jongens zonder knikkers zwierf verveeld door het Koggebos. We zochten een bezigheid en besloten om 'Het' te gaan doen. Geen van ons wist echter hoe je Het deed. Wat we wel wisten was dat je je broek moet uitdoen om Het te doen. Tenslotte deden we onze broeken uit en wreven onze billen tegen elkaar. Het was niet wat ik mij ervan voorgesteld had. Een Christelijke had ons gezien

De knikkers van klei, waarmee de auteur het moest doen tegenover de glazen knikkers van de anderen

De openbare school aan de Brink op een oude ansichtkaart

en wilde knikkers van ons. In plaats van knikkers hebben we hem een pak slaag gegeven en een pak slaag beloofd.

Eens per jaar was het leuk om naar school te gaan. Voor de school stonden er een paar hooikarren met slingers. We reden naar de speeltuin in Oud-Valkeveen in Naarden en gingen er behalve spelen ook 'Een consumptie gebruiken'. Ranja met een rietje, een feestje met een feestje.

Te dorps! Met de bus naar de school in Bussum

Langzaam begon ik drietalig te worden. Ik verstond Duits, de taal die mijn ouders tegen elkaar spraken als ze wilden dat wij hen niet zouden verstaan. Ik sprak vloeiend Nederlands, de taal van mijn moeder. Buitenshuis verstond en sprak ik Muiderbergs, het Amsterdams zoals het in mijn dorp gesproken werd.

Na twee jaar vindt moeder dat de dorpsschool een te laag niveau heeft en dat ik te veel Muiderberger word. Net als mijn broers moet ik in Bussum naar school. Mijn broer noemen die school

Rijksweg 1 (nu de Zuidpolderweg) nabij De Wegman (nu Auto Muiden)

de koningin emmertjesschool. De school zal wel niet christelijk of openbaar maar emmertjes zijn. Lopen naar de Hakkelaarsbrug. De weg oversteken. Goed uitkijken want er rijdt wel eens een auto over de Rijksweg 1. Op de bus wachten. Dag zeggen tegen Lenie de conductrice. Naar school lopen. Dag zeggen tegen de juffrouw. Lunchen bij een gastgezin. Netjes dag zeggen. Rare mensen met een tamme kraai. Geeft niet. Na school mag ik terug naar mijn dorp.

Je doet je schoenen verkeerd om aan. Je knoopt je bloesje scheef dicht. Lenie, de conductrice, lacht je toe en kleedt je opnieuw aan. Op latere leeftijd bleek deze truc niet meer te werken.

Een na-oorlogse marskramer - bron seniorplaza.nl/nostalgie

Zomers gaan mijn broers en ik op de fiets naar school. We onderzoeken iedere weggeworpen sigarettendoosje. Sommige automobilisten vergeten het wisselgeld van het via een automaat gekochte pakje te halen.

Arend loopt tripel voor lul. Hij zit niet meer op de dorpsschool en tegenwoordig moet hij ook nog met een ooglapje en met een bril rondlopen. Lui oog zeggen ze.

Bij de bushalte is er een ongeluk gebeurd. Er ligt een omgevallen motor met een man zonder hoofd er naast. Wat verder ligt er een hoofd. Gelukkig arriveert de ziekenauto snel. Alles zal wel weer goed komen. Wat zijn ze knap tegenwoordig.
Ook Lenie, de conductrice, is een keer met haar bus verongelukt bij De Wegman. Misschien is de tweebaansrijksweg minder veilig aan het worden.

Mazzel, ik krijg een lift van de Hakkelaarsbrug naar het dorp. Meneer Koekkoek heeft net als de bode, de melkrijder, de taximan en de bakker een auto. Meneer Koekkoek is een handelsreiziger, dat is net zo iets als een marskramer. Hij praat veel. Ja meneer Koekkoek, nee meneer Koekkoek. Thuis vertel ik dat ik ben meegereden met meneer Koekkoek. Moeder zegt dat ik geen meneer Koekkoek tegen meneer Koekkoek mag zeggen.

Aan de deur wordt soms gekocht. De scharensliep, mannen met een koffer vol fournituren en andere kleine zaken. Soms komen er bedelende zigeuners aan de deur. Ze vragen of je hun marmotje wil zien of proberen een doosje met lucifers te verkopen.

Nienhuis Ruyskade 24, 22, 20, 18 en 16 met 'oprit' naar de Kuil (1956)

Herinneringen aan Muiderberg 1956–1964 (deel 1)

door ITA DIEPGROND

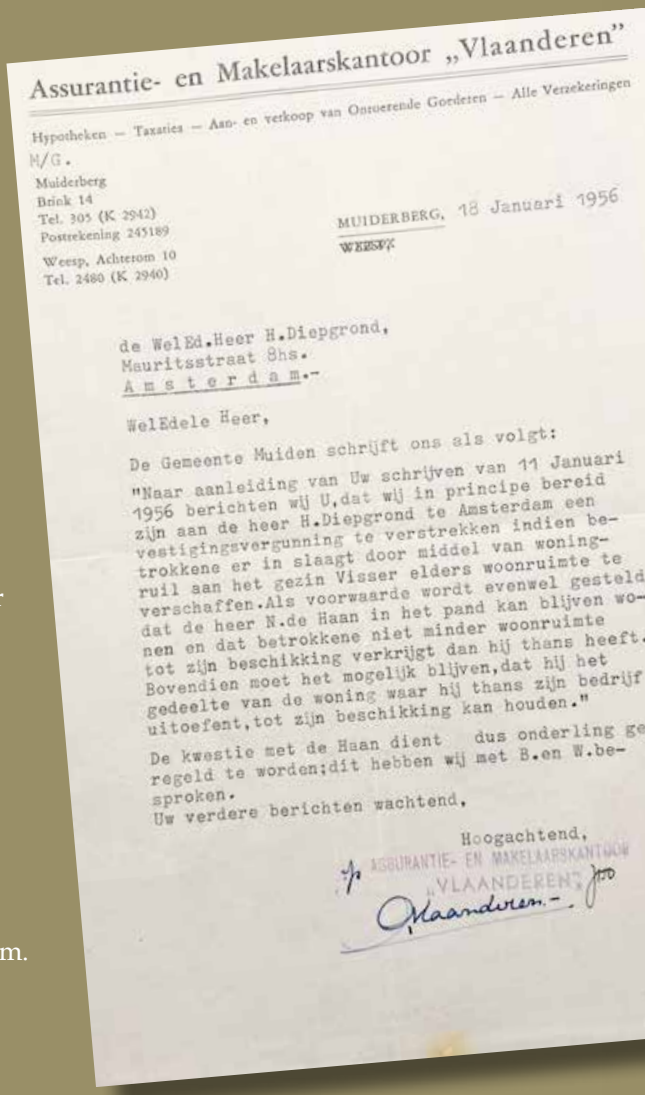
Het begin

Ik heb helemaal niet lang in Muiderberg gewoond, van 1956 tot 1964, maar die tijd heeft een enorme impact gehad.

In de winter van 1954-1955 waren Frits en Mary Stokhuyzen (Frits was een klant van mijn vader) op bezoek bij ons in de Mauritsstraat in Amsterdam. Zij vertelden dat ze hun huis aan de Kloveniersburgwal hadden verkocht en dat ze in Muiderberg een nog te bouwen huis hadden gekocht. 'Snap je dat nou?' zei mijn vader, 'Wie verkoopt er nu een grachtenpand en gaat in de rimboe in een doorzonwoning zitten'. Ze wisten dat mijn moeder een hekel had aan het huis in de Mauritsstraat (we hadden al eerder naar huizen aan de boulevard in Zandvoort gekeken, maar die waren te duur) en daarom drongen ze aan ook eens in Muiderberg te gaan kijken. Zo gingen we op een dag in Muiderberg kijken. Het huis dat de Stokhuyzens hadden gekocht lag in een nieuw aan te leggen straat, met allemaal dezelfde huizen. De straat had de naam Flevolaan, en liep van de Brink tot aan zee. Mijn vader moest er niet aan denken in zo'n huis te wonen, maar Muiderberg was groter dan de Flevolaan – alhoewel, niet zo groot natuurlijk, er woonden nog geen 1000 mensen. Via makelaar Vlaanderen kwamen ze op het spoor van twee huizen aan zee die te koop werden aangeboden. Flevorama voor 12.000 gulden, maar dat was te duur en een vrijstaande villa met bijbehorende aanbouwen, tuin en grond, gelegen aan de Nienhuis Ruyschkade D 84, groot 10,77 are voor 6.000.

Er kleefden wat bezwaren aan. Ten eerste had je een vestigingsvergunning nodig, ten tweede was er een hoofdhuurder, Niek de Haan, en ten derde woonden er nog twee gezinnen als onderhuurders. De woningnood was groot en de huurbescherming was er echt ter bescherming van de huurders, dus die kon je er niet uitzetten. Eén gezin stond op de nominatie een huis in het dorp te krijgen. Dat gebeurde, en toen waren er nog twee obstakels. Niek de Haan, die een wasserij aan huis had, en de familie Visser.

De gemeente Muiden verstrekte de vestigingsvergunning, geciteerd in een brief 18 januari 1956 van Assurantie- en Makelaarskantoor Vlaanderen, aan H. Diepgrond te Amsterdam.

Assurantie- en Makelaarskantoor „Vlaanderen"

Hypotheken — Taxaties — Aan- en verkoop van Onroerende Goederen — Alle Verzekeringen

M/G.
Muiderberg
Brink 14
Tel. 305 (K 2942)
Postrekening 245189

Weesp, Achterom 10
Tel. 2480 (K 2940)

MUIDERBERG, 18 Januari 1956
WEESP

de WelEd.Heer H.Diepgrond,
Mauritsstraat 8hs.
A m s t e r d a m.-

WelEdele Heer,

De Gemeente Muiden schrijft ons als volgt:
"Naar aanleiding van Uw schrijven van 11 Januari 1956 berichten wij U,dat wij in principe bereid zijn aan de heer H.Diepgrond te Amsterdam een vestigingsvergunning te verstrekken indien betrokkene er in slaagt door middel van woningruil aan het gezin Visser elders woonruimte te verschaffen.Als voorwaarde wordt evenwel gesteld dat de heer N.de Haan in het pand kan blijven wonen en dat betrokkene niet minder woonruimte tot zijn beschikking verkrijgt dan hij thans heeft. Bovendien moet het mogelijk blijven,dat hij het gedeelte van de woning waar hij thans zijn bedrijf uitoefent,tot zijn beschikking kan houden."

De kwestie met de Haan dient dus onderling geregeld te worden;dit hebben wij met B.en W.besproken.
Uw verdere berichten wachtend,

Hoogachtend,

ASSURANTIE- EN MAKELAARSKANTOOR „VLAANDEREN"

Vlaanderen.-

De familie Visser wilde naar Groningen, omdat de man daar werk had gekregen, maar ze konden alleen via woningruil aan een huis komen. Daarom werd er een driehoeksruilkoop verzonnen. De familie Visser zou naar een huurhuis in Groningen gaan, waarin een familie zat die een huurhuis zocht in Amsterdam en dan konden wij naar Muiderberg, mits de familie Visser het huis wilde hebben van de familie uit Groningen die naar Amsterdam ging, en mits dat gezin weer in het huis in de Mauritsstraat wilde wonen. Dat lukte en werd vastgelegd:

Ondergetekenden
J. Visser, wonende Nienhuis Ruyschkade D 84 te Muiderberg
M.J.F. Aarts, wonende Prof. Renkestraat 40a te Groningen
H. Diepgrond, wonende te Amsterdam, Mauritsstraat 8
verklaren, dat zij per 1 februari 1956 woningruil tot stand zullen brengen, behoudens de vereiste goedkeuring van Gemeenten en eigenaren.
Partij Visser verhuist naar Groningen, partij Aarts naar Amsterdam en partij Diepgrond naar Muiderberg.

Voor Niek de Haan zou een schuur gebouwd worden in de tuin, waar hij gratis ('om niet') zou wonen. Zijn wasserij had hij in de schuur die langs het huis was gebouwd. Tijdelijk ging hij in het voorste gedeelte van die schuur wonen.

Inhuizing en verbouwingen

Op 23 februari 1956 vond bij min 18 graden de verhuizing plaats. Het huis had een gang in het midden, aan de linkerkant een kamer en suite, aan de rechterkant twee kleinere kamers en daarachter de keuken. Boven was één kamer met uitzicht op het IJsselmeer en verder waren er heel veel met board afgetimmerde hokjes. Er was geen douche. Mijn vader hield niet van kleine ruimtes. Voor ongeveer ƒ 6000 is het huis door aannemer Walta verbouwd, waarbij drie kamers en de gang werden uitgebroken en samengevoegd tot een L-vormige huiskamer. Er kwam een steunbalk met een pilaar in de kamer. De ingang kwam opzij, en de vierde kamer werd hal. Daar kwam ook de trap. Boven werd een dakkapel gemaakt, waarin de douche aangelegd werd. De zeekamer bleef bestaan en werd mijn kamer. Mijn vader heeft zelf een slaapkamer en een logeerkamer getimmerd. Er werd een halfrond terras aangelegd en een ovalen grasveld met een grote conifeer in het midden.

De gang lag oorspronkelijk in het midden van het huis en omdat er tien dezelfde huizen aan de kade stonden, mocht de voordeur niet weggehaald worden. Na ruim een jaar, toen er niemand meer kwam controleren, hebben ze van die deur alsnog een raam laten maken. Later hebben anderen dat voorbeeld nagevolgd en is het standaard geworden.

Perikelen met de wasserij op het terrein

De problemen met Niek de Haan begonnen al snel. Die stoomwasserij was tijdens de besprekingen wat gebagatelliseerd. Maar het kabaal van de machines was ondraaglijk en de stoom werd op het terras uitgeblazen. Was het mooi weer en zat je op het terras, dan zat je opeens midden in de hete stoom. Stond de wind verkeerd en had je de tuindeuren open, dan kreeg je de stoom zelfs in huis. En de hele dag door liepen er mensen achterom door onze tuin om hun was te brengen of op te halen. Het mooie grasveld dat mijn ouders hadden laten aanleggen, gebruikte Niek de Haan als bleekveld. Hij legde er de gewassen lakens op, zodat wij niet meer op het grasveld konden lopen of zitten.

Op een avond zaten we te eten. Het was prachtig weer en de tuindeuren stonden open. Niek de Haan loopt met een emmer de tuin in en begint doodgemoedereerd de bessen van de struiken te plukken. Mijn vader des duivels. Hij stormt naar buiten, schreeuwt tegen De Haan dat hij van zijn bessen moet afblijven, waarop Niek de Haan voor de zoveelste keer zegt: 'Het is mijn tuin, ik ben de huurder.' Dat was dus niet goed afgesproken. De situatie werd zo langzamerhand onhoudbaar. Er moest een eind aan komen. Mijn vader had al op 27 maart 1956, dus een maand nadat we er waren komen wonen, een aangetekende brief naar De Haan gestuurd met de tekst:

'Slechts een stenen garage van 6 x 4 Mtr en een houten schuur van 6 x 5 meter, alsmede gemeld pad dat deze ruimten zal verbinden, zullen door u mogen worden betreden. De ongevraagde aanwezigheid buiten deze hierboven omschreven gebieden zal ik als huisvredebreuk beschouwen'.

Op 27 april volgde een brief aan de gemeente vanwege de hinder van de stoomwasserij. Er bleek noch een vergunning van de Stoomwet, noch een vergunning van de Hinderwet verleend te zijn. Op 14 juni gaat een herinnering de deur uit, omdat de gemeente nog niet heeft geantwoord.

Vervolgens schakelt mijn vader op 26 juni de Arbeidsinspectie in. Deze antwoordt dat ze de wasserij hebben bezocht en dat zij de eigenaar hebben geadviseerd een hinderwetvergunning aan te vragen. Dat was natuurlijk niet de bedoeling. Mijn vader wil gewoon van die man af. Het wordt over een andere boeg gegooid.

Op 6 september schrijft hij een brief naar het Rijksinstituut voor Zuivering van Afvalwater, omdat het geproduceerde afvalwater via een primitieve greppel zonder meer in de tuin wordt geloosd. Dan meldt de gemeente op 19 september dat er een verzoek is ingediend voor een hinderwetvergunning, waartegen bezwaar gemaakt kan worden. Uiteraard doet mijn vader dat, maar hij heeft inmiddels advocatenkantoor Beks, Beks en Beks ingeschakeld. Deze sturen aan op een schikking en dat blijkt de beste oplossing. De Haan zal per 15 oktober het pand verlaten 'met medeneming van al hetgeen hem toebehoort en zal geen aanspraak meer maken op de bouw van een schuur, respectievelijk garage op de tuin van het perceel.'

>>

De Kuil tegenover Nienhuis Ruyskade 20, 22 en 24

Apie Kooij voor het huis Nienhuis Ruyskade 22 met op de achtergrond de Kuil

Wiebe Veldhuis bakt vis in zijn schuurtje, Nienhuis Ruyskade 24

foto's uit 1956

Mijn vader betaalt als vergoeding *f* 4000. Daarmee heeft Niek de Haan een boerderijtje in Drenthe gekocht en is gaan rentenieren. Het beviel hem goed, want zijn zuster die naast ons woonde, en zijn nichtje dat een paar huizen van ons vandaan woonde, hielden ons op de hoogte.

DE BUURTGENOTEN

In Flevorama kwam de familie Beszelzen te wonen. Er woonden twee gezinnen. Het ene gezin kreeg een huis door de gemeente aangeboden, voor het andere kochten zij een huis in Hilversum. Het huis was totaal uitgewoond en het heeft jaren en jaren geduurd voor het bewoonbaar was. Er stond ook een bunker op hun terrein.

Daarnaast, tegenover ons huis, was de Kuil, een stukje wild terrein, waar mijn moeder mij heeft leren motorrijden.

Naast ons op nummer 24 woonde Jan Kooij (Apie), de bloemenman die ook met een zeis de dijk maaide en die familie was van de familie Kooij die er ook woonde. Tante Geert was zelf weer een De Haan. Ik kreeg nooit goed zicht op al die familieverhoudingen in het dorp. Ook Wiebe Veldhuis, de visboer, woonde er en op vrijdag als hij gebakken vis verkocht, konden wij beter binnen blijven, want het stonk enorm. Van een afzuigkap had hij nooit gehoord, als die al bestonden.

Aan de andere kant op nummer 20 woonde melkrijder Vetter. Elke dag haalde hij met zijn vrachtauto volle melkbussen bij de boeren op om naar de melkfabriek te brengen. De man was beresterk, tilde twee volle bussen tegelijk op en zwiepte ze op de wagen. Later verhuisde hij naar de pastorie op de Brink, waar Frits en Mary Stokhuyzen gingen inwonen, die toen al de nodige avonturen hadden beleefd, maar dat is een ander verhaal. Andere bewoners van de Nienhuis Ruyskade kunnen hun eigen verhalen vertellen, zoals Claudia de Raadt en Ans Celie (toen Bergman).
Bij de familie Staal werd de zijschuur 's zomers omgetoverd tot groenteman, waar de vrouwen uit het huisjeskamp verderop hun boodschappen kwamen doen. Ik kwam er niet graag omdat er kennelijk geen water en zeker geen douche was in de huisjes en de vrouwen beslist niet fris roken. 's Winters was het terrein gewoon weer grasland.
Ik deed graag boodschappen voor mijn moeder, die mij altijd een lijstje mee gaf met 'zie maar, kijk maar.' Ik ging liever naar de Dorpsstraat

waar naast het café Nel de Gooijer de groentezaak runde. Ik vond het heerlijk om met iedereen te kletsen en al die verhalen aan te horen. Wel of niet waar, dat deed er niet toe. Zelf vertelde ik minder, want ik wist hoe het rond ging.

Ze wisten bijvoorbeeld met stelligheid – zelfs tegen mij – te beweren dat mijn ouders niet waren getrouwd. Ze droegen geen trouwring en bovendien had mijn vader zijn gezin, vrouw en vier kinderen, verlaten. Nu was het zo dat de familie Aarts, die in ons huis in Amsterdam was komen wonen, vier kinderen had en dat de man er al na korte tijd er vandoor ging. Gemakshalve hadden ze daar maar mijn vader van gemaakt. Ook wisten ze zeker dat ik een broertje had. Mijn neefje was een keer komen logeren en dat was dus dat broertje van mij, een kind van mijn moeder dat ZIJ weer bij de vader had achtergelaten.

Muziekvereniging G.A. Heinze brengt een serenade t.g.v. 50-jarig huwelijks-jubileum van tante Geert Kooij-de Haan en eega voor Nienhuis Ruyskade 24

Wijziging in adressering

In 1960 krijgen we een nieuw huisnummer. We woonden Nienhuis Ruyschkade D 84. De post kwam ook aan als je alleen D 84 schreef. Oorspronkelijk hadden alle huizen alleen een nummer. De D stond voor Dorp. Wij woonden dus in het 84e huis dat ooit gebouwd was, werd ons verteld. De spelling werd gemoderniseerd en de kade genummerd. Vanaf dat moment woonden we Nienhuis Ruyskade 22.

Post kwam toch wel aan. Ik heb onder meer de volgende adresseringen VAN ONS HUIS gevonden:

IJsselmeerzijde
Muiderberg aan Meer

Huis Riant uitzicht op het IJsselmeer
Muiderberg

Diepgrond Specerijen
Muiderberg

't Gele Huis aan het IJsselmeer
Muiderberg

Muiderbergerdijk 12
Muiderberg

Postbode Gijzen wist waar iedereen woonde. Hij las ook briefkaarten en ansichtkaarten. Hij was bang voor honden en onze honden konden nogal te keer gaan. Dan stond hij op de weg te roepen, omdat hij het pad niet op durfde, tot iemand de post uit zijn handen nam. Hij riep dan gemakshalve ook maar wat er op de kaart geschreven stond. Waarschijnlijk hoopte hij dat je er dan sneller was. Want die honden liepen gewoon de straat op. Ze liepen altijd in en uit en waren nooit aangelijnd.

In 1958 gingen Lied ter Beek (van de melkboer) en ik een trektocht maken via jeugdherbergen. Je schreef de jeugdherbergen via een kaart aan om te reserveren. Als de kaarten terugkwamen, stond postbode Gijzen vanaf de weg al te roepen waar wel en waar geen plaats was.

Trots op het dorp

Muiderberg was dus een enorm roddeldorp, maar ik voelde me er als een vis in het water.
Op school, ik zat op het Barlaeus, durfde ik niet te vertellen dat we naar Muiderberg waren verhuisd. We hadden een biologieleraar die iedereen die niet uit het juiste milieu kwam of op de verkeerde plek woonde, gewoon het hele jaar de toegang tot de lessen ontzegde. 'Ga jij maar op de gang staan, je hoort hier niet thuis.' Dit klinkt ongelooflijk, maar in haar boek Spring beschrijft Hella de Jonge dezelfde leraar. Een jongen uit mijn klas die in Landsmeer woonde, moest het hele jaar tijdens de lessen op de gang staan omdat hij er niet thuishoorde, hij woonde achter krantenpapier. Dus om nu te vertellen dat ik ook achter krantenpapier was gaan wonen, liever niet.

Opvallende metaalvondsten uit Muiderberg (deel 1)

Dit eerste deel gaat over de vondst van een drietal muntgewichten van Scandinavische origine die dateren uit de late 9de-10de eeuw. Ze werden gebruikt voor het afwegen van zilver. Dit was het in de Vikingwereld bij handelstransacties meest gebruikte edelmetaal. Men betaalde met een bepaald gewicht aan zilver (afgehakt van een zilverbaar, zilveren sieraden of munten). Het grootste muntgewicht van de drie is nog niet eerder in Nederland aangetroffen. Niet ver van de vindlocatie van dit muntgewicht zijn nog twee andere bronzen, kleinere, gewichten gevonden. Deze muntgewichten wijzen erop dat Vikingen vanuit Scandinavië of de Britse eilanden in de late 9de-10de eeuw rond Muiderberg actief waren.

Deel 2 van dit artikel in het volgende MHM nummer zal gaan over de vondst langs de oever van het IJmeer van een tweetal sieraden uit de late 10de-11de eeuw en honderden aardewerkscherven uit de 12de eeuw.

door JAN VAN DOESBURG
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en
CASPER en OLAF LANGENDORFF
AWN Naerdincklant*

In 2022 zijn in de omgeving van Muiderberg meerdere archeologische opmerkelijke metaalvondsten gedaan, waaronder een muntgewicht. Eerst leek het een concretieklomp[1], maar nadat de concretie of corrosiekorst was verwijderd, werd de vorm duidelijk: een bronzen muntgewicht.

Het ronde muntgewicht heeft twee afgeplatte zijden (zie foto 2a) en behoort tot het zogenaamde oblong spheriod-type. Het gewicht is opgebouwd uit een ijzeren kern, waaromheen een bronzen mantel is aangebracht (gewicht minimaal 43 gram, deel ontbreekt).

In beide platte vlakken zit een ronde opening waarin dunne geelkoperen schijfjes zijn geplaatst, die met soldeer zijn vastgezet (zie afbeeldingen rechts op volgende pagina). Een van de platte vlakken was oorspronkelijk afgedekt met een licht concaaf roodkoperen dekseltje met aan de buitenkant zes rijtjes ingeslagen cirkeltjes die een stervorm hebben (zie foto 2d). De beide platte vlakken zijn voorzien van een sterk gestileerde voorstelling van drie regels van een korancitaat, zoals dat op dirhams voorkomt. De schrifttekens zijn gereduceerd tot streepjes, puntjes en cirkeltjes[2]. De 'tekst' wordt omsloten door een dubbele parelrand.

Niet eerder is in Nederland zo'n muntgewicht gevonden. Wel zijn er enkele exemplaren bekend met een in het brons ingekraste gestileerde korantekst[3]. We kennen ze wel van de Britse eilanden, Noord-Duitsland en Scandinavië, maar dan zonder dekseltje[4]. Niet ver van deze locatie zijn nog twee andere bronzen gewichten gevonden die een stuk kleiner zijn en een achtvlakkige kubusvorm hebben.

Scandinavische connectie

Alle drie de gewichten zijn van Scandinavische origine en dateren uit de late 9de-10de eeuw. Ze zijn gebruikt voor het afwegen van zilver, het in de Vikingwereld bij handelstransacties meest gebruikte edelmetaal. Waar eerst in de Vikingeconomie

* *Dit artikel is eerder verschenen in de archeologische kroniek (tevens museum) Huis van Hilde van de Provincie Noord-Holland 2023 op blz 135 e.v. en met toestemming van de provincie overgenomen. Het wordt in twee delen in MHM Magazine gepubliceerd.*

Opengeslagen concretieklomp of corrosiekorst rond bronzen muntgewicht uit Muiderberg

Afgeplat bolvormig Vikingmunt-gewicht uit Muiderberg. Het gewicht dateert uit de late 9de-10de eeuw

Vikingmuntgewicht opgebouwd uit een ijzeren kern en bronzen mantel, op beide afgeplatte zijden voorzien van een plaatje met de voorstelling van een sterk gestileerde Dirham

Roodkoperen afdekdopje met zes rijen ingeslagen cirkeltjes

prestige-objecten, zoals vooral sieraden van edelmetaal, als betaalmiddel werden gebruikt, verandert dat aan het eind van de 8ste/eerste helft 9de eeuw naar een economie gebaseerd op zilver.

In het vervolg werden bij transacties zilveren sieraden en munten opgeknipt tot de gewenste hoeveelheid. Zilver bepaalde dus de waarde van goederen. Deze waarde was direct gekoppeld aan het gewicht en de kwaliteit van het zilver, de reden dat het metaal veelvuldig werd getoetst op kwaliteit. Als men zilver nodig had voor een transactie, dan kon dit van munten, armbanden, zilverbaren of een ander voorwerp van zilver worden afgehakt, zoveel als nodig was. Er was sprake van een intrinsieke waarde-economie. Dit in tegenstelling tot het Karolingische rijk en grote delen van de Britse eilanden waar sprake was van een geldeconomie met muntgeld met een vaste waarde.

Het ging in de Vikingwereld bij munten dus niet om hun monetaire waarde, zoals die door de aanmunter was bepaald, maar om de intrinsieke zilverwaarde. Om deze reden werden munten niet geteld, maar gewogen om het zilvergewicht te bepalen. Daarvoor maakte men gebruik van een muntbalans. Deze balans bestond uit een metalen weegarm, met aan beide uiteinden een schaaltje aan kettinkjes of touwtjes. In het midden van de arm zat aan de bovenkant een oog of greep waaraan de balans wordt vastgehouden. In het ene schaaltje werd een muntgewicht gelegd en in het andere een aantal munten of stukken zilver dat qua gewicht zou moeten overeen¬komen met het symbool op het muntgewicht. Wanneer beide schaaltjes in evenwicht waren, kon de transactie worden uitgevoerd.

Wegen in plaats van tellen

Er werden zowel kleine kubusvormige, acht-vlakkige als grotere, afgeplatte ronde munt-gewichten gebruikt. Het gewicht van de kleine gewichtjes varieert van 0,75 tot 4,5 gram. Ze zijn voorzien van een tot en met zes ingeslagen puntcirkels, soms binnen ingestanste stippellijnen. Het aantal puntcirkels geeft het gewicht aan. De grotere gewichten zijn 10 tot ruim 40 gram en eveneens vaak voorzien van

ingeslagen puntcirkels of driehoeken met daarin punten. Andere hebben een ingekraste gesti¬leerde drieregelige korantekst of - wat minder vaak voorkomt - een los plaatje met deze tekst.

Er komen in Scandivanië en op de Britse eilanden ook bronzen en loden gewichten voor waarin een echte munt is geplaatst, zoals een dirham, sceatta of penning. Soms zijn de zijkanten van de gewichten versierd

Zilveren Dirham (illustratie, niet gevonden in Muiderberg), Arabische dynastie van de Omajjaden, kalief Yazid II (zoon van Abd al Malik) 720-724 AD

met driehoeken met puntjes. De eenheid van deze gewichten was de mark (196 gram), onderverdeeld in 8 öre of 24 örtugor. De kleine muntgewichten werden gebruikt om hele dirhams en halve en kwart exemplaren te wegen. De zwaardere gewichten werden gehanteerd voor het wegen van grotere aantallen dirhams (bijvoorbeeld 5 örtugor voor circa 16 dirhams) of stukken hakzilver. Hakzilver is de term die wordt gebruikt voor stukken die van een zilverbaar zijn afgehakt of afgehakte of gesneden delen van zilveren sieraden, zoals fibulae, vingerringen en arm- en halsbanden.

Vaak werd de kwaliteit van het hakzilver getest door hierin met een mes te krassen of een inkeping te maken. Als het zilver te hard of te zacht aanvoelde, was dat een teken dat het was vermengd met goedkopere metalen, zoals koper of lood. Ook speciale toetsstenen van lydiet werden gebruikt om het gehalte goud en zilver te controleren. Vaak werden deze toetsstenen aan een koord om de hals of aan een riem gedragen. Het muntgewicht uit Muider¬berg was bedoeld om dirhams af te wegen. Uitgaande van een gewicht van 2,6 gram per dirham zou de weegschaal in balans moeten zijn met ongeveer 17 munten in de ene en het gewicht in de andere schaal.

Dirham was internationaal gehanteerde valuta

Dirhams zijn vanaf 662 geslagen. Bij de munthervorming van Abd al Malik werd in 695-699 een nieuw type ingevoerd met een gewicht van 2,6 gram (zie foto 3). Dirhams werden in de loop der tijd in enkele honderden plaatsen in Noord-Afrika en het Iberisch schiereiland in het westen tot in Centraal-Azië en Afghanistan in het oosten geslagen. De dirham was een internationaal gehanteerde valuta, die ook zijn weg vond naar Noordwest-Europa. Ze zijn talrijk in Scandinavische schatvondsten en ook op de Britse eilanden komen ze vaak voor, met name in het gebied van de Danelaw. Uit Nederland is maar een beperkt aantal dirhamvondsten bekend. Een blik op de digitale muntdatabase NUMIS leert dat de teller hier op 117 exemplaren staat. Dit aantal is waarschijnlijk wel wat hoger, omdat lang niet alle vondsten in deze database zijn opgenomen. Het grootste aantal bevindt zich in zilverschatten die in Westerklief op Wieringen zijn opgegraven; in totaal 69 hele en gehalveerde exemplaren.

Vikingen actief rond Muiderberg

De muntgewichten wijzen erop dat Vikingen vanuit Scandinavië of de Britse eilanden in de late 9de-10de eeuw rond Muiderberg actief waren. Of zij hier als handelaren kwamen of met minder vredelievende bedoelingen is niet duidelijk. Vergelijkbare muntgewichten worden op de Britse eilanden zowel in handels¬plaatsen als in Vikingkampementen gevonden. Handel en roof zijn twee zijden van dezelfde medaille. Vooralsnog gaan we ervan uit dat ze hier zijn neergestreken om handel te drijven met de inwoners van de nederzettingen aan de rand van de Zuiderzee.

Toelichtigen

1. Concretieklomp is een klomp van dichte massa van harde (roestige) materialen die zich op het oppervlak van een metalen voorwerp vormt
2. Vergelijk Steuer 1997; Pedersen 2008.
3. Besteman 2004. Op internet staat een exemplaar uit de omgeving van Hoorn. Het gewicht is voorzien van een afbeelding van een gestileerde Korantekst van een dirham binnen een parelrandje (minimaal 43 gram). Zie *wf4.nl/paginaTheo/theogewicht.htm*
4. Steuer 1997; Kilcher 2008; Pedersen 2008; Hadley & Richards 2016; Kershaw 2017

COLOFON

Monumentaal & Historisch Muiderberg is een uitgave van stichting Monumentaal en Historisch Muiderberg (st-mhm), opgericht 6 november 2020 en wordt twee keer per jaar huis-aan-huis verspreid in Muiderberg en per post aan donateurs en andere relaties buiten het dorp. Het blad is ook af te halen bij de adverteerders. Het is buiten Muiderberg ook in de verkoop à € 6 bij boekhandel Los in Bussum.

De uitgave wordt mede mogelijk gemaakt door Muiderbergse ondernemers die ook een advertentie krijgen in ons blad.

Redactie:
Jan de Beus, John Zevenbergen, Huib ter Haar en Frank van Amerongen.

Aan dit nummer werkten verder mee Willem Bouwman, Ita Diepgrond, Jan van Doesburg, Casper en Olaf Langendorff, Arend Váhl, Naomi Waas en Yankel Kobalowitz.
De door auteurs ondertekende artikelen zijn op persoonlijke titel. Stukken ondertekend door de redactie en het bestuur geven de mening van de redactie resp. het bestuur weer.

Ontwerp, opmaak en fotobewerking:
Gerard Boer (*design.gewima.nl*).

Druk:
Magazine Masters, oplage 1750.

Bestuur Stichting MHM:
Frits Vlaanderen (voorzitter), Frank van Amerongen (secretaris), Frank Steensma (penningmeester), Jan de Beus, Thijn Westermann en John Zevenbergen (leden).

Raad van Advies:
Gré Dam (erevoorzitter), Jan ter Beek, Margot Eras, Hugo de Graaff, Michiel Koekkoek, Jeanne Oosterbaan, Claudia de Raadt, Huib ter Haar en Nel de Wit.

Bij het samenstellen van dit nummer heeft de redactie rekening gehouden met de auteurswet en de AGV. Het doel van deze publicatie is niet commercieel doch dient uitsluitend een cultureel belang. Mocht enig persoon van mening zijn dat desniettemin zijn/haar rechten zijn geschonden verzoeken wij deze contact met ons op te nemen via één van onderstaande adressen.
Met hun toestemming tot plaatsing van een artikel of afbeelding geven de makers daarvan een niet exclusieve licentie aan de redactie c.q. het bestuur van de Stichting Monumentaal en Historisch Muiderberg voor het publiceren van hun bijdrage. Makers vrijwaren de redactie/het bestuur voor inbreuk op rechten van derden.

Raadplegen archief en bibliotheek:
Jan de Beus (*debeus@hetnet.nl*)

Reacties:
Postbus 44, 1399 ZG Muiderberg
(*bestuur@historischmuiderberg.nl*)

Website: *historischmuiderberg.nl*

Bankrekening:
NL57 RABO 0361705433 t.n.v. Stichting Monumentaal en Historisch Muiderberg
KvK nr: 80828957

FLEVORAMA - N. RUIJSKADE 1

VILLA CAECILIA - BRINK 24

ECHOHOEVE - ECHOLAAN 6A

75 JAAR VLAANDEREN MUIDERBERG

telefoon 0294 26 3230

ROODEKERCKE - FLEVOLAAN 5

DE OUDE FLORISBERG - DORPSSTRAAT 17